

συνήθειαν ταύτην βάρβαρον, ἀφαιρῶν τοὺς ἐπιδιδόμενους εἰς αὐτήν, καὶ ἀπαγορεύων τὸ νὰ κηδεύωνται ἐκκλησιαστικῶς τὰ τοιαῦτα λείψανα. Ἡ βούλησις δὲ αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς ἀγῶνας τῶν περὶ τὴν ἐπιστήμην νεωτεριζόντων, αἵτινες εἶχον πείσει τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερίκον τὸν Β', μέγαν ἀντίπαλον τοῦ πάπα, νὰ ἐκδώσῃ ψήφισμα ἐμποδίζον τὸ μετέρχεσθαι τὴν ἱατρικὴν εἰς πάντα μὴ δυνάμενον νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἐσπούδασε τὴν ἀνατομίαν ἐπὶ πτώματος. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ Ἐκκλησία ἐδείχθη συγκαταβατικωτέρα κατὰ τὸν δέκατον ἑκτὸν αἰῶνα, καὶ ὁ περιώνυμος ἱατρός Φιλίππου τοῦ Β'. Βεσάλιος, ἐξέδωκε τὸ συγγραμμὰ του *De corporis humani fabrica*, καρπὸν πολυετῶν ἀνατομικῶν σπουδῶν γενομένων ἐπὶ ἀνθρωπίνων σωματίων, δι' ὧν ἀπεδείκνυε τὸν Γαλλικὸν λανθασθέντα πολλοῦ, ὥς ἐπὶ πειθήκων μόνον ἐργασθέντα. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἱατρῶν, ὀργισθέντες κατὰ τῆς καινοτομίας ταύτης, ἀνέλαβον τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Γαλλικοῦ, καὶ κατεδίκασαν τὸν Βεσάλιον.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Εὐέλπιδος ἀκρωτηρίου μεταχειρίζονται σήμερον τοὺς νέους πίθηκας, ὥς διηγεῖται περιηγητὴς τις, ὡς φύλακας τῶν οἰκιῶν των, διδοντας εἰδήσιν ὅσας ἐρχονται ξένοι. Διαταττόμενοι ὑπὸ τῶν κυρίων των φέρουσιν ὅπως καὶ οἱ κατοικίδιοι κύνες ὅσα πράγματα δειχθῶσι πρὸς αὐτούς· ἀλλ' ἔως οὗ ἐκπληρώσῃ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ τοὺς ἐπιβλέπῃ ὁ διατάκτων, διότι ἄλλως, ῥιπτόντες ὅ,τι κρατοῦσι, φεύγουσι μετὰ ταχύτητος. Ἐνιοὶ τῶν πιθήκων τούτων καταγίνονται καὶ εἰς ἄλλα ἔργα ὠφελιμώτερα· ἀνάπτουσι τὸ πῦρ τῶν χαλκίων, ὁδηγοῦσι τοὺς βόας τῶν ἀμαξίων σύροντες αὐτοὺς διὰ σχολιῶν· ὅσας δὲ πρόκειται νὰ περάσῃ ποταμὸν, ἀναβαίνουσιν ἐκ τῆς ῥάχους τῶν βράδων διὰ νὰ μὴ βραχῶσι, κλ. Οἱ ὅττεντότοι δὲν τρώγουσι ποτὲ ὅ,τι ἀποβάλλουσιν οἱ πίθηκες αὐτοί, διότι γνωρίζουσιν ὅτι ὁδηγούμενα ὑπὸ ἀλανθιάστου ἐνόρμου τὰ ζῶα ταῦτα, ἀπέχουσιν ἀπὸ πάσης ἐπιβλαβούς τροφῆς. Ἐν ἑξ' αὐτῶν ἔμεινε δέκα ἡμέρας ἀσιτον, διότι ἠσθάνθη ὅτι ἡ δοθεῖσα πρὸς αὐτὸ τροφή περιεῖχε δηλητήριον.

Ἀλλὰ διὰ τί καὶ ἡμεῖς δὲν μεταχειρίζομεθα τοὺς πίθηκας δι' ὠφελίμους ὑπηρεσίας ἀφοῦ, ὡς γνωστὸν, εἶναι νοημονέστεροι πάντων τῶν λοιπῶν ζώων, καὶ αὐτῶν τῶν σκύλων καὶ τῶν ἵππων; Ἀλλως οἱ πίθηκες διάγουσι βίον κοινωνικόν, ὑποκείμενοι εἰς ἀρχηγόν, τὸν προσβύτερον πολλὰς αὐτῶν, εἰ καὶ ἀσθενέστερον, καὶ οἱ ἄρρενες αὐτῶν συζῶσι μετὰ μιᾶς ἡ καὶ μετὰ πλειοτέρων θηλειῶν. Διὰ τί οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀπεράσισαν νὰ γίνωσιν αὐτοὶ ἀρχηγοὶ των, ὥς ἐγένοντο καὶ τῶν ταύρων, καὶ τῶν ἵππων καὶ ἄλλων ζώων; Εἰς τὰς νήτους τοῦ Σουνδικοῦ ἀρχιπελάγους (Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ), οἱ δοῦλοι ὁμιλοῦντες περὶ τῶν πιθήκων λέγουσιν ὅτι εἶναι ἄνθρωποι προτιμῶντες τὸν πλάνητα βίον κατὰ τὰ δάση, τοῦ ἐλεεινοῦ βίου τῶν φορολογουμένων καὶ ἀγγαρευομένων. Εἰς Βρασιλίαν, οἱ μαῦροι μαστιζόμενοι βλέπουσι

τοὺς πίθηκας καὶ λέγουσιν· αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν μανθάνουσιν ἐπίτηδες νὰ ὁμιλῶσι, φοβούμενοι μὴ τοὺς ὑποβάλλωσιν εἰς ἐργασίας. Ἡ Καὶ ὅμως ὁ δοῦλος δὲν ἔχει ἱκανὸν θάρρος διὰ νὰ φύγῃ κύριον σκληρὸν καὶ ἀνελεήμονα! Ὡστε διὰ τί ὁ κυνικός ἄνθρωπος νὰ λάβῃ τὸν κόπον νὰ δαμάσῃ τὸν ἄνθρωπον τρωχλοδοτήν, ἢ τὸν ἄνθρωπον σατηρόν, ἐνόσω ἔχει ὑποχειρίον καὶ κατατεταγμένον εἰς τὰς ἐνέργειαις τοῦ αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν του;

ΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Γ. Α. ΜΑΚΑ,
περὶ Γυμναστικῆς.

Εἰς μνήμην τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τελεῖται ἐναυσίως (20 Μαΐου), ὡς γνωστὸν, πανήγυρις, καθ' ἣν τῶν καθηγητῶν τις ἐκφωνεῖ λόγον, ἐντολῇ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου.

Τοιοῦτον λόγον ὑπόθεσιν ἔχοντα τὴν γυμναστικὴν τοῦ σώματος ὡς μέρος τῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους τελείας παιδείας, ἀπήγγειλε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ καθηγητὴς καὶ ἱατρός Κ. Γ. Μακᾶς, καὶ ὡς σπουδαιότατον σπεύδομεν νὰ δημοσιεύσωμεν αὐτὸν διὰ τῆς Πανδώρας, συνιστῶντες μάλιστα τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς διδασκάλους.

—ο—

« Φιλόμορος καὶ σεβαστὴ ὁμήγουρις !

« Ἡ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συνέλευσις ἀπάντων τῶν καθηγητῶν καὶ ἀπάντων τῶν φοιτητῶν, ἡ σύνοδος ἐν αὐτῷ διδασκόντων τε καὶ διδασκομένων ἐξ ὅλων τῶν ἐν Ἀθήναις διδασκηρίων καὶ ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ὁ σύλλογος πολλῶν ἀπὸ διαφόρων χωρῶν παρεπιδημούντων ἀνδρῶν, ὡς αὐτὸς εἰς διάχυσιν τῆς παιδείας ἀόκνως ἐργαζομένων ἐν ταῖς πατρίσιν αὐτῶν, ἡ συνῆξις αὕτη ὅλων τῶν ἐνταῦθα φίλων τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῆς προόδου ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, τὴν ὁποίαν ἀξιεπαίμως καὶ αὐταὶ αἱ φιλόμουσαι ἡμῶν ἀρχαὶ διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν τιμῶσι καὶ λαμπρύνουσι, μαρτυρεῖ ἤδη, ὅτι πρόκειται περὶ μεγάλης τινὲς ἐορτῆς πρὸς τιμὴν τῶν γραμμάτων, τὴν ὁποίαν χαίροντες ὅλοι συνήλθομεν νὰ πανηγυρίσωμεν. Ἡ τελευμένη αὕτη σήμερον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ πανήγυρις δὲν εἶναι ἐορτὴ τοῦ Πανεπιστημίου, εἶναι ἐορτὴ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας· εἶναι πανήγυρις ἐθνικὴ ἀπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς λαλούσης φυλῆς, καθ' ἣν ἐορτάζεται ἡ ἐπάνοδος τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν πατρίαν γῆν.

» Διότι, ἀφ' οὗ ἄλλοτε εἰς τοὺς τόπους τούτους

οὐδ' ἡμέρα παρήρχετο, καὶ ἦν χίλια τοῦλάχιστον στόματα νὰ μὴ συζητῶσι δημοσίᾳ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν πλατάνων ἢ παρὰ τὸν σιγηλὸν οἰκιστὸν βέντων ὑδάτων τὰ χρέη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν θεόν, τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, τοῦ ἀρχόντος πρὸς τοὺς νόμους· ἐδῶ μὲν διδάσκοντες τοῦ Σωκράτους, ἐκεῖ δὲ τοῦ Πλάτωνος, ἐκεῖ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἀντισθένης, τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοσούτων ἄλλων, ὥστε ὅλοι οἱ τόποι οἱ περὶ τὴν πόλιν ἐδίδον μαθητευόντων, καὶ ἐξ ὅλων τῶν λόφων κύκλοθεν ἀντήχουν οἱ γλυκεῖς φθόγγοι, τοὺς ὁποίους ἐπρόφερον οἱ σεβασμίον ἐκείνοι καὶ περιδοχοὶ ἄνδρες, οἱ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διδάτκαλοι γενόμενοι· βαθεῖα ἔπειτα ἐπῆλθε κατὰ μικρὸν σιωπὴ, καὶ πλεον ἢ δισχίλιον παρήλθον ἑκτοτε ἐπὶ τῶν τάπων τούτων μακροὶ ἐνιαυτοί, καὶ οὐδ' ἀντὶ τῆς τοσαύτης ἐκείνης ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου νοός πρὸς καλλιέργειαν ἀπάσης ἐπιστήμης καὶ ἀπάσης γνώσεως, ἐπεκράτησεν ὕπνος θλιβερός· ὥστε ζοφερόν ἐξεχύθη σκότος ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, καὶ βαθεῖα ἀμάθεια κατεκυρίευσεν ἐνταῦθα, ὅπου πρότερον ἐλαμπον ἡ μάθησις καὶ τὰ φῶτα. Μακρὰν δ' ἡμῶν δὲν εἶναι ἀκόμη αἱ ἡμέραι, τὰς ὁποίας μετὰ θλίψεως καὶ πόνου ἐνθυμούμεθα ἅπαντες!

» Ἀλλ' ἀνέτειλεν ἡμῖν καὶ αὖθις, θεόθεν σταλὲν, τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἡδὴ μετ' αὐτοῦ διαλύεται ἡ ἀχλὺς τῆς ἀμαθείας, ἡ καλύπτουσα τὴν διάνοιαν ὅλων ἡμῶν. Διὰ τοῦτο χαίροντες σήμερον εὐλογοῦμεν τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψίστου, ὅστις ἀπέδωκεν ἡμῖν πάλιν μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ νοός. Ἄπας ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ μακρὰν αὐτῆς ἐρπάζει σήμερον τὴν ἐπέτειον ἡμέραν, καὶ ἦν ἀνέστη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ τρισεύαστος ἡμῶν Ἄναξ. Ἄπασα ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ εὐλογεῖ σήμερον μεθ' ἡμῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅστις ἡδὴ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς αὐτοῦ βασιλείας πρὸ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτων ἐλάμπρυνε τὴν ἡμέραν τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσεως αὐτοῦ διὰ τῆς ιδρύσεως τοῦ πανεπιστημίου τούτου.

» Εἴθε ταχέως ὅμοιοι κατὰ τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν εὐγλωττίαν πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους ἀναφανῶσιν ἄλλοι Δημοσθένεις ἢ Ἰσοκράταις νὰ ἐξυμνήσωσιν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἐπαξίως τὴν βασιλικὴν ταύτην πράξιν! Εἴθε ταχέως ῥήτορες ἀληθεῖς, ὡς ἐκείνοι, ἀπαγγεῖλωσι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην λόγον πανηγυρικόν, ἄξιον τῷ ὄντι τοιαύτης ἐορτῆς!

» Ἡμεῖς εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν τοῦτο μετὰ πεποιθήσεως ἀδιστακτοῦ· καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι ταύτῃ διαφυλάττομεν τὸ καθιερωθὲν ἡδὴ τοῦτο ἔθος· ὃ ἀπαγγέλλεται, μετὰ τὴν πρὸς τὸν Ὑψίστον δοξολογίαν, λογιζομένον τι ὑπὸ τινος τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ καθηγητῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην.

» Ὅθεν καὶ γὰρ, εὐπειθῶς ὑπακούων εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου νὰ φέρω σήμερον ἐνώπιον τῆς σεβαστῆς ταύτης ὁμηγύρεως τὸν λόγον, ἐξαίτουμαι ἐπὶ μικρὸν τὴν εὐμενῇ ὑμῶν προσοχήν.

» Φρονῶ δὲ ὅτι, ἂν ἀληθῶς ὀνομαζώμεθα ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων, παρὰ τῶν ὁποίων ὅλα τὰ ἔθνη

ἠρύσθησαν τὴν ἑαυτῶν παιδείαν, οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ τιμήτῃ ἡμᾶς μᾶλλον, πανηγυρίζοντας τὴν καθίδρυσιν τοῦ ἀνωτάτου τούτου παιδευτηρίου, ἢ ὁ λόγος περὶ αὐτῶν τούτων τῶν ἐθίμων καὶ τρόπων, δι' ὧν οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν κορυφῶνα ἐκείνου τοῦ ὕψους, ὥστε καὶ μέχρι τῆς σήμερον μετὰ δισχιλίων ἔτων παρέλευσιν νὰ χρησιμεύωσιν ἀκόμη ὡς παράδειγμα εἰς τὰ σοφὰ καὶ πεπολιτισμένα ἔθνη.

» Ἄν οἱ ἀρχαῖοι σχεδὸν ἐκ τοῦ μηδενὸς ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν ὅπου ἐφθασαν, οὐδεμίαν χεῖρ ἀποδείξουσιν, ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας παρ' ἐκείνοις ἦτο ὁ μόνος καταλλήλος. Ἄν ἦναι ποτ' ἐλπίς καὶ ἡμεῖς νὰ φθάσωμεν ὅπου ἐφθασαν ἐκείνοι, δίκαιον εἶναι νὰ μὴ ἀμφισβάζωμεν, ὅτι πρέπει τοὺς αὐτοὺς ἢ ὁμοίους τρόπους ἐκείνων νὰ μιμηθώμεν· διότι καὶ ἡμεῖς ὅμοιοι ἐκείνων ἐπιθυμοῦμεν νὰ ὀνομαζώμεθα καὶ νὰ γίνωμεν.

» Εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος τῆς ἀρχαιότητος εὐρίσκομεν οὕτω φιλοσοφικῶς διατεταγμένα τὰ τῆς παιδείας τῶν νέων, ἢ παρὰ τοῖς πρόγονοις ἡμῶν· εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος εὐρίσκομεν ταῦτα καὶ οὕτως ἀκριβῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἐτηρησμένα, ἢ ἐν ταῖς πολιτείαις αὐτῶν.

» Ἐν θεωροῦντες δίκαιως οἱ ἀρχαῖοι τὸ τέλος ὅλης τῆς πολιτείας κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (1), καὶ προσθεύοντες, ὅτι οὐδεὶς τῶν πολιτῶν ἔπρεπε νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ἀνήκοντα εἰς ἑαυτὸν μόνον, ἀλλ' ὅτι ὅλοι ἀνήκον εἰς τὴν πόλιν, ἐκάστου ὄντος μορίου τῆς πόλεως, ἀναγκαῖον ἐθεώρουν ὅτι, καθὼς πάντοτε ἡ ἐπιμέλεια ἐκάστου μορίου ἀποδίδει εἰς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν, οὕτω μία καὶ ἡ αὐτὴ ἔπρεπε νὰ ἦναι καὶ ἡ παιδεία πάντων καὶ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς διὰ τὸν αὐτὸν λόγον μὴ κατ' ἰδίαν γιγνομένη, ἀλλὰ κοινὴ, ὅπως μὴ δύνηται ἕκαστος νὰ διδάσκη τὰ τέκνα αὐτοῦ κατὰ τὸ δοκοῦν.

» Τελείαν δὲ παιδείαν ἀρετῆς κατὰ τὸν Πλάτωνα (2) ἡγοῦντο τὰ γράμματα, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν.

» Βλέπομεν δηλαδὴ ὅτι, καθὼς ἀχώριστα τοῦ σώματος ἡμῶν εἶναι ἡ διάνοια καὶ ἡ ψυχὴ, οὕτως ἀδιαίρετος ἐφρόνουν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὅτι πρέπει νὰ ἦναι καὶ τῶν τριῶν τούτων ἡ ἐπιμέλεια κατὰ τὴν παιδείαν παντὸς πολίτου, καὶ τότε μόνον ὀνομαζόν αὐτὴν τελείαν. « Οὐ γὰρ ἱκανὸν ἦν ἔδοξεν, εἶναι » κατὰ τὸν Λουκιανὸν ὁ Σόλων πρὸς τὸν Ἀνάχαρ- » σιν, τὸ μόνον φῦναι ὡς ἔφυ ἕκαστος, ἦτοι κατὰ » τὸ σῶμα ἢ κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ παιδεύσεως » καὶ μαθημάτων ἐπ' αὐτοὺς θεόμεθα, ὅφ' ὧν τὰ τε » εὐφυῶς διακείμενα βελτίω παρὰ πολὺ γίγνουντο » ἂν, καὶ τὰ φαύλως ἔχοντα μετακοσμοῖτο πρὸς τὸ » βέλτιον (3). »

» Ἐπειδὴ δὲ φανερόν ἐστίν, ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (4), ὅτι ὁ ἄνθρωπος διδάσκεται διὰ τοῦ πα-

(1) Πολιτ. βιβλ. Η'. κεφ. 4 § 2.

(2) Πλάτων ἐν Κλειτοφῶντι σελ. 407.

(3) Λουκιαν. περὶ γυμνασίων, κεφ. 20.

(4) Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. βιβλ. Η'. κεφ. γ'. § 2.

ρῳδείματός πρότερον, ἢ διὰ τοῦ λόγου, καὶ παι-
δεύεται τὸ σῶμα πρότερον, ἢ τὴν διάνοιαν, δηλονότι
ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι διὰ τοῦτο πρῶτον παρέδιδον τοὺς
παιδας εἰς τὴν γυμναστικὴν καὶ παιδοτριβικὴν, καὶ
εἰς τὴν συγχρόνως καὶ ὁμοίως ἐπευελούντο κατὰ
τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ τῶν τριῶν τούτων τῆς τε-
λειᾶς παιδείας μερῶν· καὶ ἐν τῷ αὐτῷ μάλιστα
χώρῳ συνήθως τοῦτο ἐγένετο, ἐν τοῖς γυμνασίοις
αὐτῶν καὶ τὸ σῶμα γυμναζομένων καὶ τὸν νοῦν.
Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλην τινὲς καὶ τέταρτον τι
εἰώθασιν παιδεύειν τοὺς ἑαυτῶν παῖδας, τὴν γραφί-
κην (1). Ὁ αὐτὸς δὲ ἀναφέρει ἡμῖν συντόμως, ἀλλ'
ἀκριβῶς, τὸν λόγον δι' ὃν ἕκαστον τούτων ἐθεώρουν
ἀναπόσπαστον τῶν λοιπῶν, λέγων (2)· « Τὴν μὲν
γραμματικὴν καὶ γραφικὴν ὡς χρησίμους πρὸς τὸν
βίον οὖσας καὶ πολυχρήτους εἰώθασιν παιδεύειν τὴν
δὲ γυμναστικὴν, ὡς συντείνουσιν πρὸς ἀνδρείαν· τὴν
δὲ μουσικὴν (περὶ τῆς ὁποίας ἴσως, λέγει, ἤθελέ τις
ἀπορήσει μὴ ἄρα δὲν εἶναι περιττὴ), ἐταῖσαν οἱ ἀρ-
χαῖοι εἰς τὴν παιδείαν, οὐχὶ ὡς ἀναγκαίαν· οὐδὲν
γὰρ ἔχει τοιοῦτον, οὐδ' ὡς χρησίμον, ὥσπερ τὰ
γράμματα πρὸς χρηματισμὸν καὶ πρὸς οἰκονομίαν
καὶ πρὸς μάθησιν καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις πολ-
λὰς, οὐδ' αὖ καθάπερ τὴν γυμναστικὴν πρὸς ὑγίαν
καὶ ἀλκὴν, οὐδ' ἡδονῆς μόνης χάριν (καθὼς οἱ πλει-
στοὶ μετέχουσιν αὐτῆς τὴν σήμερον), ἀλλὰ καὶ πρὸς
τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγὴν· διότι ἡ φύσις αὐτῇ,
λέγει, ζητεῖ, ὥστε οἱ νέοι οὐ μόνον ν' ἀσχολῶνται
ὀρθῶς, ἀλλὰ, καὶ ὅταν σχολάζωσι, νὰ δύνανται κα-
λῶς νὰ σχολάζωσι ». Μεγίστην δὲ μάλιστα δίδει
ἀξίαν εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον σκοπὸν τῆς μουσι-
κῆς· διότι κατ' αὐτὸν πρέπει νὰ φροντίζωμεν καὶ
κατὰ τὰς ἀναπαύσεις τῶν νέων, αἵτινες εἶναι ἀνα-
πόρευκτοι, καθὼς ἐν γένει εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ ὕπνος,
νὰ δύνανται, ἀναπαυόμενοι, καλῶς νὰ σχολάζωσιν.
Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ὡς ἡ γυμναστικὴ, λέγει, παρα-
σκευάζει τὸ σῶμα ποιὸν τι, οὕτω καὶ ἡ μουσικὴ
δύναται τὸ ἦθος ποιεῖν ποιὸν τι, καὶ δύναται νὰ
συνεθίζῃ τοὺς παῖδας νὰ χαίρωσιν ὀρθῶς (3).

« Οὕτω λοιπὸν οἱ ἀρχαῖοι περὶ μὲν τοῦ σώματος
ἐφρόντιζον διὰ τῆς γυμναστικῆς, περὶ δὲ τῆς δια-
νοίας διὰ τῶν γραμμάτων, περὶ δὲ τῆς ψυχῆς διὰ
τῆς μουσικῆς· διότι, ὡς λέγει καὶ ὁ Πλούταρχος
(4), τῶν νέων τὰς ψυχὰς ὄντο δεῖν διὰ μουσικῆς
πλάττειν τε καὶ ρυθμίζειν ἐπὶ τὸ εὐσχημον· ὁ δὲ
Πλούσιος τοσαύτην θεωρεῖ τὴν δύναμιν τῆς μουσι-
κῆς πρὸς ἡμέρωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν ἠθῶν, ὥστε
ἀποδίδει τῶν Ἀρκάδιων τὴν ἡμερότητα καὶ φιλαν-
θρωπίαν εἰς τὴν παιδιόθεν περὶ τὴν μουσικὴν ἐξαί-
ρετον αὐτῶν σπουδὴν ὄλων, πλὴν μιᾶς ἀρκαδικῆς
πόλεως τῶν Κυναιθῶν καὶ τῆς θηριωδίας μάλιστα
τούτων αἰτίαν λέγει, ὅτι κατεφρόνησαν ὁλοσχερῶς
τὴν μουσικὴν (5).

« Εἰς ταῦτα συμφωνοῦσι καὶ οἱ νεώτεροι παιδα-
γωγοί, ἅπαντες μαρτυροῦντες περὶ τῆς μουσικῆς,
ὅτι πολλάκις παρατήρησαν εἰς νεαρά παιδιά πόσον
ἐξαιρέτως αὕτη χρησιμεύει νὰ ἡμερόνη τὰ πάθη, νὰ
εὐφραίνῃ πρεπωδέστερον τὴν καρδίαν, καὶ νὰ μαλα-
κύνῃ τὴν σκληρότητα τῆς φύσεως, μάλιστα δὲ τῶν
παιδίων ἐκείνων, ὅσα ἐφοίτων εἰς τὰ σχολεῖα αὐ-
τῶν ἀπὸ τῆς πενηστᾶτης τάξεως.

« Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, ὁ ἐκ βάθους
καρδίας πόθων τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος ἡμῶν
κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν προγόνων ἡμῶν παραδεδομένα,
εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐπιχει-
ρήσας τὴν ἐκδοσὴν τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέ-
λους, καὶ ἐκ τῶν χωρίων τούτου, καὶ ἐκ τῶν ἀνω-
τέρω μνησθέντων τοῦ Πλουτάρχου, καὶ ἐκ τοῦ Πο-
λυδίου καὶ ἐκ διαφόρων νεωτέρων μαρτυριῶν μετὰ
τῆς εἰς αὐτὸν μόνον ἰδίας περὶ οὗ καὶ πατρικῆς
στοργῆς ἐ-ῆτησε νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ νὰ συστήσῃ εἰς ἡ-
μᾶς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς μουσικῆς καὶ τὴν διάδοσιν
αὐτῆς εἰς τὸν λαόν, ὡς ἀνάγκην ἀπαραίτητον, δι' ἧς
νὰ διαπλάσθῃ τὰ ἦθη τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον.

Εὐκόλῳ εἰς ἡμᾶς ἐκτὸς τούτων ἤθελεν εἶσθαι νὰ
συλλέξωμεν καὶ πολλῶν σοφῶν ἱατρῶν μαρτυρίας
περὶ τῆς θαυμασίας ἐνεργείας τῆς μουσικῆς ἐπὶ τῆς
ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ ἀπείρων παρατηρήσεων αὐ-
τῶν ἐπὶ νοσούντων. Ἀλλὰ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι σήμε-
ρον κυρίως εἰς τὸ περὶ τῆς ὠφελείας καὶ τῆς ἀνάγκης
τοῦ τούτου τῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους τριῶν με-
ρῶν τῆς τελείας παιδείας νὰ περιορισθῶμεν, εἰς τὸ
περὶ τῆς γυμναστικῆς, τῆς οὕτω παρ' ἡμῖν ἡμελημέ-
νης εἰς ἑκάτερον τὸ φύλον· διότι, εἴαν ποτε ἐκ τῶν
τοιῶν τούτων ἐξ ἀναπορεύκτου ἀνάγκης ὀφείλομεν
ἐπὶ τινὰ χρόνον νὰ στερηθῶμεν τοῦ ἑνός, ἴσως μικρο-
τέρα δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ζημία ἢ ἐκ τῆς πρὸς
καιρὸν στερήσεως τῆς μουσικῆς. Τοσοῦτω δὲ μάλ-
λον εἰς τὸ περὶ τῆς γυμναστικῆς ἰδίως τρέπομεν τὸν
λόγον, διότι αὕτη καὶ ἀληθῶς εἶναι καὶ παρὰ τοῖς
ἀρχαίοις πάντοτε ἔθεωρεῖτο οὐ μόνον ὡς μέρος πολύ-
τιμον καὶ ἀναπόσπαστον τῆς τελείας παιδείας τοῦ

ἡριόττος· πῶς ὄντες ὁμολογουμένως Ἀρκάδες, τοσοῦτο
κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς διήνεγκαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων
ὠμότητι καὶ παρανομίᾳ; Δοκοῦσι δέ μοι, διότι τὰ καλῶς
ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπιμένομενα, καὶ φρενικῶς συντεθε-
μένα περὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀρκαδίαν, ταῦτα δὴ
πρῶτοι καὶ μόνοι τῶν Ἀρκάδων ἐγκατέλειπον. Μουσικὴν
γὰρ τὴν γε ἀληθῶς μουσικὴν, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὀφείλος
εἶναι, Ἀρκασὶ δὲ καὶ ἀναγκασίον... διότι σχεδὸν παρὰ
μόνας Ἀρκᾶς πρῶτον μὲν οἱ παῖδες ἐκ νηπίων ἄδειν ἐθί-
ζοντο κατὰ νόμους τοὺς ὕμνους καὶ παιᾶνας... καὶ τῶν
μὲν ἄλλων μαθημάτων ἀρνηθῆναι τι μὴ γινώσκαι, οὐδὲ εἰ-
σχρὸν ἡγοῦνται τὴν γε μὴν φύσιν οὕτως ἀρνηθῆναι δύναται,
διὰ τὸ κατ' ἀνάγκην πάντας μανθάνειν. Βουλόμενοι δὲ μα-
λάττειν καὶ κερᾶν τὸ τῆς φύσεως αὐθαγὲς καὶ σκληρὸν, τὰ
τε πειρημένα πάντα παρητήγαγον... ὧν Κυναιθεὶς ὀλι-
γώρησαντες... τέλος ἀπεθνήσκουσιν οὕτως ὥστε...
κτλ. Ἔτι δὲ καὶ Κυναιθῶν ἕνεκα ταῦτα εἰρήσθω ἴν' ἂν
ποτ' αὐτοῖς ὁ θεὸς εὖ ὅτι, τραπέντες πρὸς παιδείαν, ἡμε-
ρώσειαν αὐτοὺς, καὶ μάλιστα ταύτης πρὸς μουσικὴν οὕτω
γὰρ μόνως ἂν λήξαιεν τῆς τότε περὶ αὐτοὺς γενομένης ἀ-
γριότητος. Πλούτ., Ἱστορ. Δ', κεφ. 20 καὶ 21.

(1) Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. βιβλ. Η'. κεφ. 6', § 3.

(2) Αὐτόθι, βιβλ. Η'. κεφ. 6', § 3. § 6.

(3) Αὐτόθι, βιβλ. Η'. κεφ. 6', § 4.

(4) Πλούταρχ. Περί μουσικῆς, § 26.

(5) « Ἄξιον, βραχὺ διαπορήσαι περὶ τῆς Κυναιθῶν ἀ-

ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ὡς μέρος τῆς ἱατρικῆς αὐτῆς. Ὅλοι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἱπποκράτους οἱ ἀρχαῖοι ἱατροὶ ὠρίζον κατὰ τὸν Γαλνόν· α' τὴν ἱατρικὴν τέχνην » εἶναι θεραπευτικὴν μὲν νοσούντων, φυλακτικὴν δὲ » ὑγιαίνοντων (1). τῆς δ' ὑγιεινῆς τέχνης μέρος » ἔλεγον τὴν γυμναστικὴν » (2). Τὸν αὐτὸν δὲ ἀκριβῶς καὶ τὴν σήμερον παραδεχόμεθα ἅπαντες ὅρι- σμὸν τῆς ἱατρικῆς, τούτεστιν ὡς τέχνης, σκοπὸν ἔχουσης οὐ μόνον νὰ θεραπεύῃ τὰ νοσήματα, ἀλλὰ καὶ νὰ προφυλάττῃ ἀπὸ νόσων τὸν ἄνθρωπον.

» Καὶ περὶ μὲν τῆς καθόλου ἱατρικῆς οὐδεὶς βε- θαίως θέλει ἀρνηθῆ. ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν, ὡς καὶ εἰς ἕλας τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας μεγάλα ἐγένοντο πρό- οδοι διὰ τῶν ἀκαμάτων κόπων τοσούτων σοφῶν ἀν- δρῶν ἐκ τοσούτων ἐνῶν καὶ ἀπὸ τοσούτων αἰώνων· ἐδίωκε δὲ μάλιστα οὐδεὶς ν' ἀρνηθῇ, δύναται ὅτι ἐκ τῆς ἱατρικῆς προήχθη ἡ θεραπευτικὴ, ἥτις οὐσίᾳ ὥς ἡδὴ διαφέρει τῆς κατὰ τὸν Ἱπποκράτην, ἐπαι- σθητῶς τελειοποιηθεῖσα διὰ τῆς εὐκολωτέρας καὶ τε- λειότερας σήμερον κατασταθείσης διαγνωστικῆς τῶν νοσημάτων, καὶ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως οὐκ ὀλίγων πολυτίμων φαρμάκων, καὶ τῆς ἀκριβοτέρας γνώ- σεις περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, καὶ διὰ τῆς ἐρευ- ρέσεως τελευταίων τοσούτων χειρουργικῶν ἐργαλείων καὶ βοηθημάτων. Ἀλλ' ἀναλόγως δὲν δυνάμεθα νὰ δεισχυρισθῶμεν ταῦτα καὶ περὶ τοῦ ἑτέρου μέρους τῆς προφυλακτικῆς ἢ ὑγιεινῆς. Ἐὰν μάλιστα ἐξε- τάσωμεν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων αὐτῆς, παρα- βάλλοντες τὰ ἔθνη καὶ τοὺς νόμους τῶν ἀρχαίων, ὡς πρὸς τὸ οὐσιωδέστατον τοῦτο μέρος τῆς ἡμετέ- ρας ἐπιστήμης, πρὸς τὸν σήμερον βίον ἡμῶν καὶ μά- λιστα ἐν ταῖς πόλεσι, τοσαύτην θέλομεν εὐρεῖ δια- φορὰν, ὥστε, ἂν τις τῶν ἀρχαίων ἦτο δυνατόν νὰ ἴδῃ ἡμᾶς σήμερον, ἤθελε βεβαίως θαυμάσει διὰ τὴν οὕτως ἀπυγχώρητον ἡμῶν ἀμελείαν περὶ τὴν παρ' ἐκείνοις τοσούτων κόπων καὶ φροντίδων ἀξίαν κρινο- μένην ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου.

» Ἡμεῖς μὲν ὡς τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἀνατρο- φῆς παντὸς νέου θεωροῦμεν τὴν μάθησιν τῶν γραμ- μάτων· ἐκεῖνοι δ' ἐθεώρουν ἀχώριστον τὴν παιδείαν τοῦ νοῦς ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ προετίμων τῆς πρώτης τὴν τῶν ἑτέρων· διότι βεβαίως κατὰ τί ὠφελεῖ ἑαυτὸν ἢ τὴν πατρίδα ὁ τὴν προτεραίαν μὲν μάλιστα τὰ πάντα ἐκ- μεμαθηκὼς καὶ καθ' ἅπαντα ἀριστεύσας νεανίας, τὴν δ' ὑστεραίαν ἤδη ἐκφερόμενος, πρὸς πλείονα ἔτι τῶν γονέων καὶ φίλων αὐτοῦ θλίψιν, θέαμα παριστῶν ἀ- ληθῶς σπαραξικάρδιον εἰς τὴν πόλιν, καὶ οὐδὲν ὡς παρ' ἡμῶν σπάνιον;

» Ἡμεῖς μὲν τὰ γράμματα ὑπὲρ πάν ἄλλο ἔχοντες, καὶ ταῦτα μὲν ποθοῦντες, ἐγκλείομεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ τὰ τέλῃ ἡμῶν, ἔτι ἀπλά ἔχοντα τὰ σώμα- τα καὶ ὅλως ἀσυμπαγῇ, ἀπὸ πρωίας ἐν οἴκοις χα- μηλοῖς, ὅσον ἐνεστί μᾶλλον πρὸς τοῖς κέντροις τῶν

πόλεων κειμένοις, καὶ σχετικῶς τῷ πλήθει τῶν εἰς αὐτοὺς φοιτούντων παιδῶν καὶ φωτὸς καὶ ἀέρος ἰα- νοῦ στερουμένοις· ζημίαν σχεδὸν νομίζοντες ὅτι ἐπι- φέρουεν εἰς τὴν πρόδον αὐτῶν, ἂν μολίς ἐπιτρέψω- μεν αὐτοῖς, ἀντὶ ὅλης τῆς βλάβης τῆς γιγνομένης περὶ τὴν ἀξίαν τοῦ σώματος αὐτῶν, βραχὺ, τινα μόνον καὶ βήματι μικρῷ γιγνόμενον περίπατον. Οἱ δὲ ἀρχαῖοι, προνοῶντες, ὅπως οἱ πολῖται ἀγαθοὶ μὲν τὰς ψυχὰς, ἰσχυροὶ δὲ τὰ σώματα γίγναιτο (1), ἄμ' ἀπὸ τῶν τιτθῶν καὶ τῶν παιδαγωγῶν ἐπεμποι- τοὺς ἑαυτῶν παῖδας εἰς τὰ γυμνάσια, ἐνθα τὸ πλεῖ- στον τῆς ἡμέρας ἐνδιέτριβον εἴτ' ἐν ὑπαίθρῳ, εἴτ' ἐν στοαῖς (αἵτινες τοσοῦτον κατὰλληλοι φαίνονται πρὸς τὸ ἡμέτερον κλίμα), τὸ τε σῶμα καὶ τὸν νοῦν ὅμα ἀσκούμενοι γυμνασίοις καὶ μαθήμασι.

» Ἡμεῖς μὲν διὰ τῆς ἐπὶ πολλὰς ὥρας στερήσεως καθαροῦ ἀέρος, καὶ τῆς μακρᾶς ἐπὶ τῶν θρανίων προσηλώσεως, καὶ τῆς κακῆς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ κεκυφίας τοῦ σώματος στάσεως πρὸς τὸ γράφειν ἐν τοῖς σχολείοις, καὶ τῆς πολλῆς ὅμα καὶ ἀκαίρου κοπώσεως τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ κατὰ τὴν νεαρὰν ἡ- λικίαν τοσοῦτον εὐπαθοῦς ὄντος, μεταπλάττομεν τοὺς παῖδας ἡμῶν ἢ εἰς πολυσαρκίαν ἀργὴν καὶ λευ- κὰ κτλ., ὡς λέγει καὶ ὁ Λουκιανὸς (2), ἢ εἰς ἀσαρ- κίαν μετὰ ὠχρότητος, οἷα γυναικῶν σώματα ὑπὸ » σκιά μεμαρμασμένα, τρέμοντα, ἰδρωτὶ τε εὐθύς πολ- » λῶ ρέοντα καὶ αἰσθμαίνοντα », καὶ φθείρομεν αὐ- τῶν ἢ τὸν νοῦν ἢ τὸ στήθος ἢ καὶ ὅλον τὸ σῶμα, καὶ οὕτω βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαίσθητος, ἀπάσης τῆς ἐν ταῖς πόλεσι ἡμῶν κοινωνίας καταφρεούσης, ἀ- ποροῦμεν διὰ τὸ πλῆθος τῶν νοσημάτων καὶ τὴν ἐκ- φαύλισιν τῆς ἡμετέρας φυλῆς! Οἱ δὲ πρόγονοι ἡμῶν τῇ γυμναστικῇ τὰ σώματα τῶν παιδῶν διαπονούντες (3), » παρεσκεύαζον αὐτοὺς ὑπερύθρους, εἰς τὸ με- » λάντερον ὑπὸ τοῦ ἡλίου κεχρωσμένους καὶ ἀρρενω- » πούς, πολὺ τὸ ἐμψυχον καὶ θερμὸν καὶ ἀνδρῶδες » ἐπιφαίνοντας, τοσαύτης εὐεξίας ἀπολαύοντας, οὔτε » ρικνοὺς καὶ κατετληκτότας, οὔτε περιπληθεῖς ἐς » βάρος, ἀλλ' εἰς τὸ σύμμετρον περιγεγραμμένους, » τὸ μὲν ἀχρεῖον τῶν σαρκῶν καὶ περιττὸν τοῖς ἰ- » δρώσιν ἐξαναλωκότας· ὁ δὲ ἰσχνὸν καὶ τόνον πα- » ρείχεν, ἀμιγῆς τοῦ φαύλου περιλειμμένον, ἐρρω- » μένως φυλάττοντας ».

» Ἀλλ' ἂν καὶ ἐπὶ τὴν εἰς τὰ γράμματα αὐτὰ ἐπίδο- σιν ἔλθωμεν, οὔτε τῇ θεωρίᾳ οὔτε τῇ πείρᾳ ἀποδει- κνύεται, ὅτι μαιζὼν ἢ ἐκ τῆς μονομεροῦς ταύτης τοῦ ἐγκεφάλου ἐνασχολήσεως πρόοδος, ἀλλ' ὅλως τὰνά- παλιν καταφαίνεται, ὅτι μόνη ἢ ὁμοία ἐκάστου μο- ρίου ἀνάπτυξις τελειότεραν τὴν τοῦ ὅλου ἀνθρώπου καθίστησιν ἀνάπτυξιν, νοερὰν τε καὶ σωματικὴν.

» Ἐὰν δ' ἐπὶ βραχὺ τι ἀκόμη συγκρίνωμεν τὴν πο- λιτείαν ἡμῶν πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων, ἔλεπομεν ἐντὸς τῶν πόλεων τὴν σήμερον μὲν νοσσοκομεῖα, πλήθοντα ἀσθενῶν· τότε δὲ, παλαίστρας καὶ γυμνάσια, γέ- μοντα ἀνδρῶν εὐρώστων καὶ γερόντων σοφῶν. Ἡμεῖς

(1) Γαλ. Περί ἱατρ. καὶ γυμναστ. κεφ. Ε'. ἐκδ. Kühn. Τόμ. V, σελ. 810.

(2) Αὐτ. κεφ. ΛΒ' Τόμ. V, σελ. 872.

(1) Λουκιαν. περί γυμνασίων, κεφ. 20.

(2) Αὐτόθι, κεφ. 25. (3) Αὐτόθι.

μὲν νοσήσαντας ζητοῦμεν νὰ θεραπεύσωμεν τοὺς συμ-
πολίτας ἡμῶν· ἐκεῖνοι δ' ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικί-
αι διεννοοῦντο νὰ καταστήσωσιν αὐτοὺς ὅσον ἐνεστιν
ἦττον εὐπαθεῖς δι' ὅλου τοῦ βίου. Ἡμεῖς μὲν ἐπαί-
ρουμεθα διὰ τὰς μετὰ τοσούτων θυσιῶν καὶ διὰ το-
σούτων αἰώνων καταρθωθεῖσας προόδους τῆς θερα-
πευτικῆς· ἐκεῖνοι δ' ἐκαυχῶντο διὰ τὴν τελειότητα
τῆς ἀπὸ τῶν νοσημάτων προφυλακτικῆς· αὐτῶν ἱατρι-
κῆς. Ὅτι δὲ διὰ τοῦ τρόπου ἐκείνων καὶ τὰ νοσή-
ματα παρ' αὐτοῖς πολλῶ ἦσαν σπανιώτερα, καὶ τὰ
πλεῖστα αὐτῶν διὰ τὴν εὐρωστίαν τοῦ νοσοῦντος εὐ-
θεραπευτότερα, οὐδεμιᾷς ἔχεται ἀμφισβησίας.

ἢ Ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι ἴσως καλὸν εἶναι ἐνταῦθα.
τυχούσης τῆς εὐκαιρίας, νὰ μὴ ἀποσιωπήσωμεν ὅτι
ἡμεῖς μὲν τὰ νοσοχρεῖα ταῦτα οἰκοδομοῦμεν ἐντὸς
τῶν πόλεων, ἐκεῖνοι δὲ τὸνναντίον ἀνήγειρον τὰ ἱα-
τρεῖα αὐτῶν ἔξω τῶν πόλεων (1), εἰς τόπους (2)

(1) « Διὰ τί τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἱερὸν ἔξω πόλεως ἐστὶ
Πότερον, ὅτι τὰς ἔξω διατριβὰς ὑγιεινότερας ἐνόμιζον εἶναι
τῶν ἐν τῇ ἄστει; καὶ γὰρ Ἕλληνας ἐν τόποις καθαρῶς καὶ
ὕψηλοις καὶ ἐπιτεκνῶς ἰδρυμένα τὰ Ἀσκληπεία ἔχουσιν; ἢ
δοῖ τὸν Θεὸν ἐξ Ἐπιδαύρου μετ' ἐπεμπτῶν ἔχειν νομίζουσιν,
Ἐπιδαυρίους δ' οὐ κατὰ πόλιν, ἀλλὰ πόρρω τὸ Ἀσκληπεί-
ον ἐστίν; ἢ ὅτι, κτλ. » Πλουτάρχου Ρωμαϊκ. 94.

(2) « Ὁ γὰρ ἐξ ἀπάντων χωρίων εἶλετο ὁ Θεὸς ὡς ὑ-
γιεινότερον καὶ καθαρώτερον, καὶ ὁ ταῖς εὐεργεσίαις ταῖς
παρ' αὐτοῦ πεποιθήκει ἀπάντων ἐκραιεστάτον, ἥ που σφό-
δρα τοῦτο καλλίστον ἐστὶ τῶν ἐν γῇ πάντων... Ἐν καλ-
λίστῳ μὲν δὴ τῆς οἰκουμένης οὕτως ἐστὶν εἰπεῖν· ἐστὶ δ' αὐ-
τοῦ τοῦ ἱεροῦ ὅσος ὑπάρθεις χώρος καὶ βάσιμος ἐν τῇ
καλλίστῳ ἐστὶ· μέσον γὰρ ἐν μέσῳ ἱδρύεται. » (Περὶ τοῦ ἐν
Περγάμῳ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.) Αἰ. Ἀριστοτέλ. εἰς τὸ
φρίαρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐκδ. Dindorf. Τόμ. Α. σελ. 409.

Ἐκτός δὲ τούτου γνωστὸν εἶναι, ὅτι τὰ Ἀσκληπεία αὐ-
τῶν ταῦτα οἱ πρόγονοι ἡμῶν περιέκλειον ἀπανταχόθεν ὑπὸ
μεγάλων καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας τηρουμένων ἁλσῶν
(ἔειπεν καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ τῆς μετ' εὐλαθείας τηρήσεως
αὐτῶν ἐνόμαζον ἱερά ἄλσιν ἢ τεμένεα) ἵνα χρησιμεύωσιν εἰς
καθαρισμὸν τοῦ αἵματος καὶ εἰς προφύλαξιν τῶν εἰς τὴν ἀνάρ-
ρωσιν καὶ θεραπείαν ὀρισμένων τούτων τόπων ἀπὸ ἀνέμων
βλαβερῶν (« τὸ δὲ ἱερὸν ἄλσος τοῦ Ἀσκληπιοῦ (ἐν Ἐπι-
δαύρῳ) περιέχουσιν ὄροι ἀπανταχόθεν ». Πausan. Κορινθ.
κεφ. 27. § 4.) διὸ καὶ ὅπου ἐκ φύσεως δὲν ὑπῆρχον δάση,
περιέβαλλον αὐτὰ διὰ κήπων (Αἰ. Ἀριστοτέλ. ἱερ. λόγ.).
Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν ἥλιον τὰ μάλι-
στα ἐρρῶντιζον· διότι, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἱπποκράτης περὶ τῶν
πόλεων, οὐ μόνον πῶς κείνται πρὸς τὰ πνεύματα, ἀλλὰ
καὶ πρὸς τὰς ἀνατολὰς τοῦ ἡλίου πρέπει νὰ ἐξετάζη τις
(« Διαφροντίσαι γρηὶ τὴν θέσιν αὐτῆς, ὅπως κέεται, καὶ
πρὸς τὰ πνεύματα καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἡλίου· οὐ γὰρ
τοιούτῳ δύναται ἦτις πρὸς βορρῆν κέεται καὶ ἦτις πρὸς νό-
τον, οὐδ' ἦτις πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, οὐδ' ἦτις πρὸς οὐρανόν
τα ». Ἱπποκράτης Περὶ αἵερ. ὑδάτ. τόπ. κεφ. 6.)

Πολλὰς δ' ἀνήγειρον αὐτὰ πλησίον ποταμῶν ἢ πηγῶν
ὀνκρινόμενων διὰ τὸ ἀρθρον αὐτῶν καὶ καλὸν ὕδωρ. Πaus.
Ἀττικ. κεφ. 24. (Περὶ τοῦ ἐν Αἰγίῳ ναοῦ) « παρέχεται
εἰς ὁ αἰγιαλὸς, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἱερὰ Αἰγυῖος· ἐστὶ τὰ εἰρημένα,
ὑδωρ ἀρθρον, θεῖον σπασίτε καὶ πῖναι ἐκ πηγῆς ἡδύ » καὶ
Ἀριστοτέλ. τόμ. Α'. σελ. 410. Περὶ τοῦ ἐν Περγάμῳ ναοῦ
καὶ τοῦ ἱεροῦ φρίατος τοῦ Ἀσκληπιοῦ « τὸ δὲ ὕδωρ εἰ μὲν
βοῦλει, ἀπὸ πλατάνου ρεῖ... οὐ γὰρ ἄντι ἐξ ὑγιεινότερων
ἢ καθαρωτέρων τόπων ὕδωρ ρυεῖται ἢ τοῦτο ἐκ τούτων ῥέον·
ἐν τοιούτῳ δὲ φινόμενον καὶ ἀπὸ τοιούτων ὀρμώμενον, ὡς
τὸ εἶδος ἔχει, καλλιστόν ἐστι πρῶτον μὲν γε λεπτότατον ἐγ-
γυγτάτω αἵματι, ὅ τοῦτο ἐπεται, κορυφώτατον τε καὶ
πρῶτον· τρίτον, γλαυυτάτον τε καὶ ποτιμώτατον, αὐ-

τὸν ἐνεστι μᾶλλον καθαρὸς καὶ ὕψηλός, εἰς τό-
πους τερπνοὺς καὶ εὐαέρους· ὅπερ βεβαίως οὐ μι-
κρὸν συνετέλει πρὸς τὰς θεραπείας.

ἢ Οὕτως οὖν οἱ ἀρχαῖοι δικαίως τὴν γυμναστικὴν
ἔλεγον μέρος τῆς ὑγιεινῆς· καὶ πράγματι τοιαύτην
καθίστων αὐτὴν ὅθεν καὶ τῆς γυμναστικῆς ταύτης
πατέρας καὶ ἱδρυτὰς ἐθεώρουν τὸν Ἱπποκράτην αὐ-
τὸν καὶ Διοκλέα καὶ Πραξαγόραν καὶ Φιλότιμον
καὶ Ἐρασίστρατον καὶ Ἡρόφιλον καὶ τοὺς ἄλλους, ὅ-
σοι τὴν ὅλην περὶ τὸ σῶμα τέχνην ἐξέμαθον (1).

ἢ Τοσούτον δ' ἀναγκασία ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν προγόνων
ἡμῶν ἡ γυμναστικὴ εἰς τε τοὺς παῖδας καὶ τοὺς
ἐφήδους καὶ τοὺς ἄνδρας, πολλὰ γὰρ δὲ καὶ εἰς τὰς
νέας, ὥστε ἐκάστη ἐλληνικὴ πόλις εἶχε τοῦλάχιστον
ἓν, πολλαὶ δὲ πλείονα τοῦ ἐνός, καὶ τῶν ἐπι-
σημοτέρων τινὲς πολλὰ καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένα
γυμνάσια, ὅπου ἐτύχναζον καὶ οἱ σοφοὶ καὶ οἱ ῥή-
τορες ἀνιήτως ἐδίδασκον. Ὅσον δὲ ἀπαραίτητον
πρὸς τὴν ὑπαρξίν πάσης πόλεως ἐθεωρεῖτο τὸ γυ-
μνάσιον, φαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Πausanias
(2) ἀμφισβᾷ ἂν ἡ πρότερον μὲν ἀκμάσασα πόλις
τῶν Πανοπέων ἢ ἐν Φωκίδι, κατὰ τοὺς χρόνους δ'
αὐτοῦ ἤδη ἐν μεγάλῃ παρακμῇ, ἠδύνατο ἀκόμη νὰ
ὀνομασθῇ πόλις, οὐτε γυμνάσιον ἔχουσα, οὐτε θέα-
τρον, οὐτ' ἀγοράν.

ἢ Τοῦ παρόντος καιροῦ δὲν εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν τὰ
διάφορα ἐν τοῖς γυμνασίοις τῶν ἀρχαίων εἶδη τῶν ἀ-
σκήσεων, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ σκοποῦ ἡμῶν, πραγματευό-
μενοι περὶ τῆς γυμναστικῆς, ν' ἀναφέρωμεν περὶ τῆς
ἀθλητικῆς τῶν ἀρχαίων ἄλλο, ἢ ὅτι κατὰ μικρὸν ἐ-
κεινὴ περιέπεσεν εἰς αὐτὴν τὴν καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων
ἱατρῶν κατακρινομένην καὶ κακοτεχνίαν ὀνομαζομέ-
νην (3). Κύριος ἡμῶν σκοπὸς εἶναι νὰ καταδείξωμεν
ἀπλῶς ὑπὸ τε τὴν παιδαγωγικὴν καὶ τὴν ἱατρικὴν
ἐποψίν, ὡς ἱατροὶ, τὴν ἀνάγκην τῆς ὄντως γυμναστι-
κῆς καὶ ὡς οὐσιώδους μέρους τῆς τελείας παιδείας
παντὸς πολίτου, καὶ ὡς οὐσιώδους μέρους τῆς ὑγι-
εινῆς· διότι, ὡς λέγει καὶ ὁ Ἱπποκράτης (4), αὐτὸ
ἢ δύναται ἐσθίειν ἄνθρωπος ὑγιαίνειν, ἢν μὴ καὶ
προνέη ».

ἢ Αὕτη οἶν, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ἐὰν συγκεφα-
λαιώσωμεν τὰ παρ' αὐτοῖς, [τριπλοῦν τινα εἶχε σκο-
πὸν, καὶ τριπλοῦν ἔφερε τοῖς νέοις ὄφελος.

ἢ α. Εὐεκτότερα, εὐρωστότερα, ἀλκιμώτερα καὶ
εὐκνητότερα ἀπειργάζετο τὰ σώματα, παρασκευά-
ζουσα τοὺς πολίτας πρὸς ἀνδρείαν καὶ γενναϊότητα,

τόχον, ὃ πίνων, οὐκ ἐν οἴνῳ προδοθεῖς »). Ἡ καὶ
παρὰ πηγὰς ὑδάτων ἱματικῶν ἢ θερμῶν (Paus. Κορινθ.
κεφ. 6. § 3. Περὶ τοῦ ἐν Κεγχρεαῖς) « ὕδωρ ἐς θάλασσαν
ἐκ πέτρας ρεῖ πολὺ καὶ ἀλμυρὸν, ὕδατι ὁμοίον ἀρχομένῳ
θερμαίνεσθαι ».

(4) Γαλλ. Περὶ ἱατρ. καὶ γυμναστ. κεφ. ΑΗ'. Ἐκδοσ.
Kühn T. V. 879.

(2) Φωκικ. κεφ. δ'. § 4.

(3) Ἰδε Γαλ. Περὶ ἱατρ. καὶ γυμναστ. κεφ. ΑΗ'. Τόμ.
V. σ. 879. — Ἰδε ὡσαύτως Ἀριστοτέλους Πολιτ. κεφ. Γ'.
« Αἱ μὲν [τῶν πόλεων] ἀθλητικὴν ἔξιν ἐμποιοῦσι, λωδῶμε-
ναι τὰ τε εἶδη καὶ τὴν οὐσίαν τῶν σωμάτων ».

(4) Ἱπποκρ. Περὶ διαίτ. τὸ α'. I, 627. Ἐκδ. Kühn.

ἵσταντο ῥωμαλεώτεροι τὸ σῶμα γιγνώμενοι, καὶ ἀσθενώτερον νὰ πολεμῶσι πρὸς τοὺς ἐχθρούς, καὶ εὐκολώτερον νὰ ὑποφέρωσι τοὺς κινδύνους, καὶ μακρότερον νὰ καρτερῶσιν εἰς τοὺς πόνους.

« β'. Εὐτονώτερα καὶ ῥωμαλεώτερα ἀπειργάζετο τὰ σώματα, ἐθίζουσα πρὸς τὸν ἀέρα (1), συνθίκεται οὖσα ταῖς ὕδραις ἐκάσται, ὥς μήτε θάλλπος δυσχεραίνειν, μήτε πρὸς κρύος ἀπαγορεύειν »· ὅθεν διαπνούμενα, δυσπαλέστερα καὶ καρτερώτερα ἐγίνοντο πρὸς πᾶσαν αἰτίαν νόσου. Ἐπομένως παρεσκεύαζε τοὺς πολίτας νὰ ἀντέχωσι μὲν πρὸς τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν βλάπτεται ἡ ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου, ν' ἀντέχωσι δὲ καὶ πρὸς τὰς νότους, ἡττον καταβαλλόμενοι ὑπ' αὐτῶν, ἢ τὰ σώματα τὰ μὴ ἐξησκηκότα, καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον θεραπευόμενα καὶ τελειότερον αὐτῆς ἀναρρῶννύμενα. Καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὁ Λουκιανός (2): « Ὑγιαίνειν » τε ἀνάγκη καὶ ἐπιμήκιστον διαρκεῖν ἐν τοῖς κακοματόις, καὶ ὀλιγάκις ἂν ὁ τοιοῦτος ἀσθενὼν φανείη. « Οὐ τοίνυν οὐδὲ νόσος οὐδὲ κάματος εἰς τοιοῦτο » σῶμα ἐμπεσόντα, ῥαδίως ἐλέγχσειεν ἂν, οὐδ' ἐπικρατήσεεν εὐμαρῶς· τὰ ἐνδοθεν γὰρ εὖ παρεσχεύασται αὐτῷ, καὶ τὰ ἐξω μάλα καρτερῶς πέφρακται πρὸς αὐτὰ, ὥς μὴ παρίεναι εἰς τὸ εἶσω, » μηδὲ παραδέχεσθαι μήτε ἥλιον αὐτὸν, μήτε κρύος » ἐπὶ λύμῃ τοῦ σώματος ». Πρὸς μαρτυρίαν δὲ τῶν λόγων αὐτοῦ τούτων ὁ Λουκιανὸς παρίστα τὸν Ἀνάχαρσιν νέον ἔτι τὴν ἡλικίαν κατὰ τὸν διάλογον αὐτοῦ μετὰ τοῦ γηραιοῦ ἡδὴ Σόλωνος, φεύγοντα τὸν ἥλιον καὶ ζητοῦντα νὰ καλύψῃ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ εὐλαδῶς διὰ πύλου, καὶ παρακαλοῦντα τὸν Σόλωνα νὰ καταρῦγῶσιν εἰς τὴν σιάν, ἐν ᾗ ὁ Σόλων, γέρον ἡδὴ καὶ φαλακρὸς τὴν κεφαλὴν, πάντῃ ἀδιάφορος ἵστατο πρὸς τὸν κατὰ κεφαλῆς αὐτοῦ πίπτοντα καὶ ἐκίρλέγοντα ἥλιον.

« Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν δύο τούτων κυρίων ὠφελημάτων τῆς γυμναστικῆς, « τοῦ θυμοειδεῖς τε παρασκευάζειν » τοὺς νέους εἰς τοὺς κινδύνους, καὶ τοῦ ἐθίζειν αὐτοὺς τῶν σωματικῶν ἀφειδεῖν, καὶ προσέτι ἐρρῶσθαι » καρτεροὺς εἶναι (3),

« γ'. Ἐτερόν τι τρίτον καὶ μέγιστον ὠφέλημα ἐπορίζοντο ἐκ τῆς γυμναστικῆς· ὅτι (4) ἐν εἰρήνῃ οἱ νέοι αὐτῶν περὶ οὐδὲν τῶν αἰσχυρῶν ἐφιλοτιμοῦντο, οὐδ' ὑπ' ἀρχίας ἐξ ὕβριν ἐτρέποντο, ἀλλὰ περὶ τὰ γυμνασια διατρίβοντες καὶ ἀσχρολοι ὄντες ἐν αὐτοῖς ἀπηλλάττοντο τῶν κινδύνων νὰ περιπίπτωσιν εἰς ἄλλα φθοροποιὰ τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ὑγείας αὐτῶν ἔργα, ὅσα ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ μαλθακότης ἐφευρίσκει. Δηλονότι, ὥς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγεν περὶ τῆς μουσικῆς, ἡ γυμναστικὴ παρεῖχεν αὐτοῖς, ἐκτὸς τῶν λοιπῶν ὅλων, καὶ τὴν εὐκαιρίαν καλῶς νὰ σχολάζωσιν.

« Ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἕτερα πολλά καὶ ἡττον μεγάλα προσεγίγνοντο αὐτοῖς ἐκ τῶν κοινῶν τούτων

ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀγώνων τῶν νέων καλὰ ὁ ἀπλούστατος ἢ καὶ πενιχρὸς ἐκεῖνος ἐκ πίτυρος ἢ κοτίνου ἢ σελίνων στέφανος, ἐφ' ὃν ἦγον αἱ ἀσκήσεις αὐταὶ καὶ οἱ πόνοι, ἐνήργει θαυμασίως ἐπὶ τὰς ψυχὰς τῶν νέων, διεγείρων ἐν αὐτοῖς τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸν πρὸς τὴν δόξαν πόθον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπαινεθῶσι καὶ νὰ θαυμασθῶσιν ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν (1), καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην ἀναφλέγων· « ταῦτα πάντα τῷ » στεφάνῳ ἐκείνῳ συμπέπλεκται, λέγει ὁ Σόλων » πρὸς τὸν Ἀνάχαρσιν, καὶ ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἐκεῖνου » περιγίγνεται, ὥστε ἐκ τούτου μείζον τι ἀπάσῃ τῇ πόλει ἀγαθὸν καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις προσκτώμεθα » (2).

« Ἐπειτα δ' ἐκ τῶν μικρῶν τούτων ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀγώνων ἐγεννήθησαν οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι κατὰ τὸν ἰσθμὸν καὶ τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τὴν Νεμέαν, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς δεσμός ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἀπανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συνέρρεον, ἵνα δοξασθῶσι καὶ σοφοὶ καὶ τεχνῖται, καὶ ἅπαντες οἱ ὅτι δῆποτε καλὸν ἔχοντες νὰ ἐπιδειξώσιν ὁμοίως ὡς καὶ τὴν σήμερον ἀπανταχόθεν τῆς γῆς συρρέουσιν εἰς τὰς πρωτεύουσας τῆς Ἀγγλίας ἢ τῆς Γαλλίας κατὰ τὰς παγκοσμίους τῶν ἐθνῶν ταύτων ἐκθέσεις, τὰς πρὸς δόξαν αὐτῶν καὶ κοινὸν ὄφελος πρό τινων ἐτῶν συστηθείσας· καὶ τὰς ὁποίας δικαίως τις δύναται ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν μίμησιν τοῦ ἀρχαίου τούτου τῶν προγόνων ἡμῶν παραδείγματος. Εἰς ποῖον λοιπὸν ἄλλο ἔθνος παρὰ τὸ ἑλληνικὸν εὐρίσκομεν τοιαύτην ἀληθῆ γνῶσιν τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου!

« Ἄν δὲ τοιαύτη τις κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ γυμναστικὴ, τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἔφερε πλεονεκτήματα εἰς τὰς πολιτείας, παιδαγωγικὴ οὖσα καὶ προφυλακτικὴ νοσημάτων παρ' αὐτοῖς γιγνομένη, πόσω ἀναγκασιότερα παρ' ἡμῖν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡδὴ πάντῃ ἐξησθενηκόσι τὰ σώματα; Ἀλλὰ καὶ ἕτερος μέγας λόγος τῆς ἀνάγκης αὐτῆς ὑπάρχει τὴν σήμερον, ὁ ἐξ ἧς ὅτι διὰ τῶν προσόδων τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἡ γυμναστικὴ τανῦν οὐ μόνον προφυλακτικὴ νοσημάτων εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τούτων θεραπευτικὴν δύναται νὰ ἐφαρμόζεται πολλάκις μετ' ἐπιτυχίας.

« Πρὸ τινων ἐτῶν ἐν Στοκόλμῃ τῆς Σουηδίας ἀνῆλθις πολλῆς εὐφυίας, ὁ Λίγγιος, ἐπενόησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν χρῆσιν αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὴν θεραπείαν πολλῶν νοσηρῶν διαθέσεων τοῦ σώματος, ὡς καὶ ἐπὶ τὴν θεραπείαν πολλῶν ἐκ τῶν νοσημάτων αὐτοῦ. Βεβαίως μὲν ἡ ἐφαρμογὴ γυμνασίων τινῶν πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν εἰς τινα πάλῃ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐντελὲς νέαν ἰσως τούναντιον πρέπει νὰ ὀνομασθῇ παλαιολογία διότι πολλοὶ ἱατροὶ ἀναμφισβήτως καὶ τὸ πάλαι παρήγγελλον κινήσεις τινὰς καὶ ἀσκήσεις ὡς συντελούσας εἰς μείωσιν ἢ καὶ θεραπείαν κακοῦ τινος. Ὁ Λίγγιος ὁμοίως οὗτος πρῶτος συνέλαβε τὴν ἰδέαν,

(1) Λουκιαν. Περὶ γυμναστικῆς· κεφ. 21.

(2) Αὐτόθι· κεφ. 26.

(3) Αὐτόθι· κεφ. 24.

(4) Αὐτόθι· κ. 30.

(1). « Καὶ τὰ ὅλα... οὐ μικρὰ ὁ ἔπαινος ὁ παρὰ τῶν θεοτῶν καὶ τὸ ἐπισημότατον γενέσθαι καὶ δέκνεσθαι τῷ δακτύλῳ, ἀριστον εἶναι τῶν καθ' ἑαυτὴν δοκούτων ». Λουκιαν. Περὶ γυμναστ. κεφ. 36. (2) Αὐτόθι, κεφ. 15.

ἀσχοληθεῖς ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἴσως εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀνατομίας καὶ φυσιολογίας τῶν μυῶν τοῦ σώματος, νὰ εὑρεῖς πλῆθος κινήσεων εἰδικῶν (1) πρὸς ἀσκήσιν ἐκάστου ἰδία τῶν μυῶν τοῦ ἡμετέρου σώματος, καὶ πολλάκις μάλιστα ἐκάστης ἰδίας δεσμίδος μυϊκῶν ἰνῶν εἰς τοὺς μῦς ἐκείνους, οἵτινες πλείονας ἔχοντες ἀπόφύσεις, διὰ τῆς κινήσεως ὅτῃ μὲν ταύτης μᾶλλον, ὅτῃ δ' ἐκείνης κατ' ἐξοχὴν τῶν δεσμίδων αὐτῶν, διάφορον φέρουσι κατὰ τὸ σῶμα κινήσιν. Μετὰ τὴν θάνατον δὲ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὁ μαθητὴς καὶ ἄξιος διαδοχὸς αὐτοῦ Βράντιγγος, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἐρευρητοῦ αὐτοῦ, τοσοῦτον ἐτελειοποίησαν διὰ τῆς ἀκρας αὐτῶν ἐπιμελείας, διὰ τῆς πολλῆς αὐτῶν ἐπιμονῆς εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην τῆς ἀνατομίας καὶ φυσιολογίας, καὶ δι' ἀκριβῶν παρατηρήσεων ἐπὶ νοσούντων, τὴν μέθοδον τοῦ διδασκάλου καὶ πατρὸς, ὥστε δικαίως ἡ ἱστορία θέλει κατατάξει τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς τοὺς εὐεργέτας τοῦ ἀνθρώπου γένους.

» Δὲν πρέπει ἀληθῶς παντὸς Ἕλληνας ἡ καρδιά νὰ ζηλώσῃ καὶ νὰ φθονήσῃ ἴσως τοὺς ξένους ἐκείνους, οἵτινες καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας προσπερέχοντες πάντοτε εἰς τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων ἡμῶν, πορίζονται ἀπὸ τινος αὐτῶν ἀρχικὴν τινα ἰδέαν, ἣν καλλιεργοῦσιν ἔπειτα μετ' ἐπιμελείας, ἀφειδοῦντες πόνων, καὶ ἀναπτύσσουσι καὶ αὐξάνουσιν αὐτήν, ὥστε ν' ἀποδώσωσι πολλάκις αὐτῇ φαντασίαν ἐφευρέσεως; Δὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμεν, καὶ θαυμάζοντες νὰ ἐκτιμῇτωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν πλοῦτον τῆς ἐπὶ μεγάλῳ τινι σκοπῷ βεβαίως τῆς βίαιας προνοίας διασωθείσης ἡμῖν προγονικῆς κληρονομίας, ὅταν καθ' ἐκάστην αὐξάνῃ ἐν ἡμῖν ἡ πεποίθησις, ὅτι τὰ συγγράμματα αὐτῶν εἶναι τὰ μόνα ἀληθῶς ἀσφαλῆ βιβλία, ἐν οἷς πᾶς πεπαιδευμένος δύναται ν' ἀρχίσῃ καὶ νὰ τελειώσῃ τὰς ἐκείνου μελέτας, οἷος δὴποτε εἶναι ὁ κλάδος τῆς ἐπιστήμης, ὃν ἐξελέξατο; Σήμερον ἀκόμη μετὰ τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἀνακαλύψεις, γενομένας τῇ βοήθειᾳ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δὲν εὐρίσκομεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας συχνότατα τὰ παραδείγματα, ὅτι ἡ δεῖνα ἢ δεῖνα δόξα τῶν ἀρχαίων, ἢ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐνίοτε ὡς ἀπλὴ φαντασιώδης θεωρία καταγνωσθεῖσα καὶ γελασθεῖσα, αἰφνης ἀπεδείχθη ὡς ἀληθὴς καὶ βάσιμος; Ἄς μοὶ συγχωρηθῇ, ἂν ὑπὸ ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ καταχόμενος ἐπὶ τοσοῦτον μακρηγορῶ, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ μὴ προσθέσω ὅτι, καθὼς δικαίως ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ περὶ τὴν χριστιανικὴν διάπλασιν τῶν ἡνῶν καταγινομένοι σεβάσμιοι τῶν ἐνῶν τούτων ἄνδρες, κατώρθωσαν ἤδη τοσοῦτον ἀξιεπαίνως νὰ πείσωσι τοὺς συμπολίτας αὐτῶν ἀπανταχοῦ νὰ φέρωσι μετ' ἐαυτῶν, ὡς τὸ μόνον θεμέλιον τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, τὴν ἀγίαν Γραφήν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἀληθῶς ἀπόγονοι ὄντες τῶν ἐνδόξων ἐκείνων Ἑλλήνων, πρέπει νὰ κατορθώσωμεν πρὸς τὴν ἀγίαν Γραφήν, ὡς θεμέλιον πάσης παιδείας, ἕ-

καστος ἡμῶν νὰ φέρῃ μετ' ἐαυτοῦ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων, ὥστε οὐδ' ἐπὶ στιγμήν νὰ στερώμεθα αὐτῶν, ἂν δὲν ἦναι δυνατόν ν' ἀποστηθίζωμεν αὐτά.

Εἶπομεν ἄνωτέρω, ὅτι ἡ γυμναστικὴ καὶ τῶν νοσημάτων οὐκ ὀλίγα δύναται νὰ θεραπεύσῃ. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἰατρῶν ἴσως, ἀκούοντες τοῦτο, δὲν δύνανται νὰ κρύβωσι τοὺς δισταγμοὺς αὐτῶν ὅθεν ἔνα μὴ κατακριθῶ ἐπὶ ὑπερβολῇ βιάζομαι νὰ φέρω ὀλίγας τινας ἀποδείξεις.

» Παραλείπων δὲ τὸ τοῦ Πλάτωνος (1) λέγοντος περὶ τοῦ ἰατροῦ Προδίκου, τοῦ ἐκ Σηλυμβρίας, ὅτι α παιδοτρίτης ὢν καὶ νοσώδης γενόμενος, μίξας γυμναστικὴν ἰατρικὴν ἀπέκιναι πρῶτον μὲν καὶ μάλιστα ἐαυτὸν, ἔπειτα ἄλλους πολλοὺς ὑστερον », ἀρκοῦμαι ἐκ τῶν ἀρχαίων εἰς μόνην τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γαληνοῦ, βεβαιούντος περὶ ἐαυτοῦ, ὅτι α μυρίους ἀσθενέστερα τινὰ μέρη τοῦ σώματος ἔχοντας, ὡς συνεχέστατα ταῖς κατὰ ταῦτα νοσήμασιν ἀλίσκεσθαι, διὰ μόνης γυμναστικῆς ἀνέφρωνσεν. » (2)

» Ἡ δὲ διὰ τῆς γυμναστικῆς τὴν σήμερον θεραπευτικὴ τῶν νοσημάτων στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἐξῆς φυσιολογικῶν παρατηρήσεων.

» Ὅτι πᾶς μῦς ἀσκούμενος μὲν αὐξάνει καὶ τρέφεται ἐν ἀκίνησίᾳ δὲ διαμένων περιπίπτει εἰς ἀτροφίαν καὶ μαρasmus.

» Ὅτι οὐ μόνον ὅπας ὁ μῦς γίνεται εὐτραφέστερος, ἀλλὰ καὶ ἐκάστη τῶν ἐν αὐτῷ ἀπειρῶν μυϊκῶν ἰνῶν γίνεται εὐτραφέστερα, τελειότερα, καὶ εὐτονωτέρα· καὶ ἅπαντα τὰ ἐν τῷ μῦτι τούτῳ πολυπλήθῃ λεπτότατα ἀγγεῖα καὶ νεύρα, αὐξανόμενου τοῦ μυὸς ὅλου, συναυξάνουσι· τάνάπαλιν δὲ, τούτου ἀργούντος, ἐκάστη τῶν ἐν αὐτῷ μυϊκῶν ἰνῶν γίνεται ἀτελεστέρα καὶ λεπτοτέρα, καὶ ἅπαντα τὰ ἐν αὐτῷ μαραινόνται κατὰ μικρὸν καὶ συρρικνῶνται, καὶ ὅπας ὁ μῦς γίνεται χαλαρώτερος καὶ βραχύτερος, πᾶσαν αὐτοῦ δύναμιν πρὸς κίνησιν βαθμηδὸν ἀποδύλων, καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπὲρ.

» Ὅτι ἅπαν τὸ σύστημα τῶν ἐκ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν κινουμένων μυῶν, μέγα μέρος τοῦ ὅλου ἡμῶν σώματος ἀποτελοῦν, ὅλου τοῦ μεγάλου τούτου μέρους τοῦ σώματος ἡμῶν τὴν εὐτραφίαν καὶ εὐτονίαν ἐπιφέρει διὰ τῆς προσηκούτης αὐτῷ ἀσκήσεως καλῶς καὶ κατὰ φύσιν τρεφόμενον ὅτι δ' ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν τούτων κινουμένων μυῶν ἡ εὐτραφία καὶ εὐτονία μεταδίδεται καὶ ἐπὶ τοὺς μῦς ἐκείνους, τοὺς μὴ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας βουλήσεως ἐξαρτωμένους, τοὺς ἀποτελοῦντας καὶ τούτους ἕτερον οὐ μικρὸν μέρος τοῦ ὅλου ἡμῶν σώματος, (3) συγχρόνως δ' ἐπεκτείνεται ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τὰ

(1) Πλάτ. Πολ. Β. γ'. σελ. 406.

(2) Γαλην. ὑγιεινῶν λόγος Β. κεφ. εδ'. Ἐκδ. Kuhn, Τόμ. VI σελ. 157.

(3) Πόσον μέγα μέρος τοῦ σώματος ἡμῶν ἀποτελεῖ τὸ μυϊκὸν σύστημα, ἕκαστος δὴσεται εὐκόλως νὰ εἰκάσῃ, ἐν μόνον τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὸ τῶν ἀνατόμων περιγραφομένων ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου μυῶν ἀναρίθμους καὶ ὁ μὲν Κρυστίος ἀριθμοῖ (ἐν τῇ Ἀνατομῇ αὐτοῦ τόμ. Α. σελ.

(1) *Die Schwedische Heilgymnastik*, von Eulenburg, Berl. 1853.

πλείστα τοῦ σώματος ὄργανα, τὰ μετέχοντα μυϊκοῦ ἱστού.

» Ὅτι ἡ κίνησις τῶν μυῶν μεγάλως συντελεῖ καὶ εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ αἵματος κίνησιν ἐν τοῖς μεταξὺ αὐτῶν ἡκουσιν ἀγγείοις, κατ' ἐξοχὴν δὲ τοῦ διὰ τῶν φλεβῶν πρὸς τὴν καρδίαν ἐπιστρεφόμενου· βεβαίως δὲ διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου καὶ εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ ἐν τοῖς λεμφικοῖς ἀγγείοις κινουμένου λέμφους.

» Ὅτι πᾶσα μυὸς κίνησις, τῇ συνεργείᾳ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἡκοντος νεύρου γινομένη, καὶ τοῦ νεύρου τούτου διὰ τῆς συχνῆς τοῦ μυὸς ἀσκήσεως συνεπιφέρει τὴν ἐντελεστέραν ἀνάπτυξιν· καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὰ κέντρα τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐπωφελῶς ἐπενεργεῖ.

» Ὅτι διὰ τῆς προσηκόντως τηρουμένης ἀνταγωνιστικῆς ἐνεργείας τῶν μυῶν διαφυλάττεται καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν ὅλου ἡ ὀρθὴ στάσις, καὶ τῶν διαφορῶν μελῶν ἡ συμμετρία, καὶ τῶν ὁστῶν αὐτῶν ἡ φυσιῇ διεύθυνσις, καὶ τοῦ μέλους αὐτοῦ τὸ σχῆμα, καὶ ἡ περὶ τὰς κινήσεις ὅλου τοῦ σώματος καὶ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀκρίβεια.

» Ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ θώρακος, τοῦ τόσον πολυτίμου τοῦ σώματος ἡμῶν μέρους, ὡς περικλείοντος τὰ ἀναπνευστικὰ ἡμῶν κατ' ἐξοχὴν ὄργανα, ἡ εὐρύτης καὶ ἡ συμμετρία, ὅθεν καὶ αὐτῶν τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκεκλεισμένων πνευμόνων ἡ κατὰ τὸ εἶκος ἀνάπτυξις δι' ὅλου τοῦ βίου ἡμῶν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς προσηκούσης εὐτροφίας καὶ ἐνεργείας τῶν περὶ τὸν θώρακα ἡμῶν τεταγμένων καὶ εἰς τὴν ἀναπνοὴν ἐργαζομένων μυῶν· ἐν ᾧ τὰνάπαλιν ἡ ἀτροφία αὐτῶν ἀφεύκτως συνεπιφέρει διὰ τῆς ἀτελεστερας γιγνομένης ἀναπνοῆς, οὐ μόνον διαφορὰς τοῦ θώρακος δυσμορφίας καὶ στενοχωρίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευμόνων αὐτῶν περὶ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐκτασιν αὐτῶν ἀνωμαλίαν καὶ δυσκολίαν, καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἀληθεῖς τοῦ αἵματος δυσκрасίας γεννᾷ, πολλάκις καὶ αὐτὴν τὴν πνευμονικὴν φθίσιν οὕτω προπαρασκευάζουσα.

» Ὅτι δ' ἐν γένει ἡ κίνησις τοῦ σώματος διὰ τῶν πρὸς τοῦτο ὑπαρχόντων ἐκ φύσεως μυῶν καὶ διὰ τῆς συνεργείας, εἰς ἣν συνελκύονται τῇ κινήσει αὐτῶν καὶ οἱ ὀργανικοὶ λεγόμενοι μῦς, μεγίστην ἔχουσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς τακτικῆς λειτουργίας τῶν πλείστων τοῦ σώματος ἡμῶν ὀργάνων, ὡς ἐκ τῶν λεχθέντων ἤδη φανερόν, περιττὸν ν' ἀναφέρωμεν ἐπὶ πλέον. Ἐκαστος γνωρίζει τὴν ἐπιρροὴν τῶν κινήσεων τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς ἀναπνοῆς, ἐπὶ τῶν κινήσεων τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος (1) ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκρίσεων καὶ ἀποκρίσεων.

405), ἑξακοσίους μὲν καὶ δέκα πάντε εἰς τὰς γυναῖκας ἀκριβῶς διακεκριμένους ἅπαντας καὶ ἴδια φέροντας ὀνόματα, ἑξακοσίους δὲ καὶ δέκα εἰς τοὺς ἀνδρας· Ὁ δὲ Σεμμερίγκιος εἰς μὲν τὰς γυναῖκας περιγράφει 686, εἰς δὲ τοὺς ἀνδρας 687 μῦς. Ἀνατομ. Σεμμερίγκ. τόμος Γ. σελ. 17.

(1) Ἰδὲ Γαλην. ὕγιειν. λόγ. Β. κεφ. 6. VI. 87. « Ἐπειδὴ γὰρ ἔστι κίνησις σφοδρὰ τὸ γυμνάσιον, ἀνάγκη τρεῖς μόνον ταῦτα γενέσθαι πρὸς αὐτὴν κατὰ τὸ γυμναζόμενον σῶμα· τὴν τε σκληρότητα τῶν ὀργάνων ἀλλήλοις παρατρίβομένων,

» Ἄν λοιπὸν ταύτας θέσωμεν τὰς φυσιολογικὰς ἀρχάς, τῶν ὁποίων ἡ ἀλήθεια καθ' ἑκάστην ἀποδεικνύεται, εὐκόλως θέλωμεν συμπεράνει ἤδη καὶ θεωρητικῶς τὰ διάφορα καὶ ποικίλα νοσήματα, πρὸς θεραπείαν τῶν ὁποίων μεγάλως δύναται νὰ συντελέσῃ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἡ γυμναστικὴ, μεθοδικῶς γινομένη καὶ ἰατρικῶς ὀριζομένη κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐνδείξεις· καὶ ἡ γενομένη δι' αὐτῆς πείρα ἀξίων ἰατρῶν ἀποδεικνύει καὶ ἐπιβεβαιῶν ὡς ἐκ περισσοῦ τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

Οὕτω λοιπὸν ἀδύναται καὶ ἀτροφικοὶ μῦς διὰ τῆς γυμναστικῆς τονοῦνται καὶ τρέφονται· ἐπομένως καὶ ἀτροφίαι μελῶν τινῶν τοῦ σώματος ἐκ τοιαύτης ἀρχῆς προελθοῦσαι διασκαδάζονται. Παρέσεις καὶ παραλύσεις μυῶν διὰ τῆς συνεχοῦς ἀσκήσεως αὐτῶν διαλύονται· ὅθεν καὶ δυσμορφίαι μελῶν ἐκ τοιαύτης αἰτίας πηγάζουσιν· παύονται· καὶ συνολκαὶ ἡ σπαστικαὶ ἀκαμψίαι αὐτῶν λύονται. Κυφώσεις καὶ σκολιώσεις τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ὅθεν καὶ τοῦ σώματος παρεκλίσεις ἀπὸ τῆς ὀρθῆς στάσεως, τοσοῦτον συχναὶ εἰς νέας διὰ τὸ εἶδος τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν, καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐργασιῶν, εἰς ἃς νυχθημερόν ἀσχολοῦνται, κεκυφῶται πρὸς τὸ κεντᾶν ἢ ῥάπτειν ἢ γράφειν, (ἐν ᾧ πολλῷ σπανιώτερον ἢ οἱ παῖδες κινοῦνται καὶ ἀσχοῦνται, τὸ πολὺ εἰς μικρὸν περιπατοῦν μετὰ πολλῆς εὐλαβείας ἅπαξ ἢ δις τῆς ἐδόμαδος ἀντὶ ὅλων τούτων τῶν κωλυμάτων, ἅτινα ἐπιφέρουσιν εἰς τὴν σύμμετρον αὐξήσιν τοῦ σώματος αὐτῶν ἐξερχόμεναι) ἢ εἰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν γιγνόμεναι διὰ τὸν κακῶς ἐννοούμενον καλλωπισμὸν τοῦ σώματος αὐτῶν τῇ βαρβαρικῇ ἐμφυλακίᾳ τοῦ θώρακος, ἥτις οὕτως ἀφειδῶς καταστρέφει τὸ ὡραῖον τοῦ φυσικοῦ σώματος σχῆμα, εὐκολιώτερον ἢ διὰ πάσης ἄλλης μέχρι τῆς σήμερον γνωστῆς μεθόδου θεραπεύονται. Δυσμορφίαι τοῦ θώρακος, συχνόταται καὶ εἰς παῖδας καὶ εἰς νέας, καὶ εἰς τοσαῦτα ἄλλα πάθη τὸ σῶμα προπαρασκευάζουσαι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μάλιστα ἔπειτα πάντα ἀθεράπευτα, λύονται· ὅθεν καὶ πνεύμονες ἀσθενεῖς, ἀτροφικοὶ καὶ μικροὶ ἐνδυναμοῦνται, τρέφονται καὶ ἀναπτύσσονται, καὶ ἐμφυσιματὰ πνευμονικὰ ὑπάρχοντα θεραπεύονται, καὶ φθίσεως πνευμονικῆς ἀρχαὶ πολλάκις προλαμβάνονται. Διάφορα χρόνια κοιλιακὰ νοσήματα ἐκ χαλαρότητος τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος προερχόμενα, καὶ μυρίων εἰδῶν εἰς τοὺς πάσχοντας φέροντα ἐνοχλήσεις καὶ πάθη, ῥιζικῶς θεραπεύονται. Διάφορα ἄλλα ἐξ ὁμοίων παθῶν τῆς κοιλίας πηγάζοντα νοσήματα,

» τὴν τε τῆς ἐμφύτου θερμότητος αὐξήσιν, τὴν τε τοῦ πνεύματος κίνησιν βίαιοτέραν, ἐπεσθαι δὲ τούτοις ἄλλα σύμματα κατὰ μέρος ἀγαθὰ τοῖς σώμασιν ἐκ γυμνασίων γινόμενα· οἷα μὲν τὴν σκληρότητα τῶν ὀργάνων τὴν τε δυσπάθειαν αὐτῶν καὶ πρὸς ἐνεργείαν εὐτονίαν, διὰ δὲ τὴν θερμότητα τὴν τε τῶν ἀναδιδωμένων ὀλκὴν ἰσχυράν, καὶ τὴν ἀλλοίωσιν ἐτοιμοτέραν καὶ τὴν θρέψιν βελτίονα, καὶ χύσιν ἀπάντων τῶν σωματίων, ἐφ' ἣ χύσει τὰ μὲν στερεὰ μάλαισθαι, τὰ δ' ὑγρὰ λεπτύνεσθαι, τοὺς πόρους δ' εὐρεῖς γίνεσθαι συμβαίνει, διὰ δὲ τὴν τοῦ πνεύματος ἰσχυρὰν κίνησιν ἐκκαθαίρεσθαι τοὺς πόρους ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ κενῶσθαι τὰ περιττώματα κτλ. »

ως κεφαλαλγίαι καὶ σκοτοδινιάσεις καὶ ἄσθματα καὶ παλμοὶ τῆς καρδίας καὶ νευρικὰ διάφορα παθήματα καὶ συσπάσεις θεραπεύονται· διάφοροι ἐκ τῆς κακῆς αἱματοποιήσεως ὁρμώμεναι δυσκрасίαι καὶ χοιραδικὰ πάθη διαλύονται (1).

» Ὅθεν δικαίως ἡ γυμναστικὴ, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον μακρολογῶμεν, οὐ μόνον παιδαγωγικὴ καὶ προφυλακτικὴ νοσημάτων, ἀλλὰ καὶ θεραπευτικὴ πολλῶν τούτων κατέστη τὴν σήμερον· καὶ ὅσω μᾶλλον ὁ βίος ἡμῶν διὰ τοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ πολυειδῶς ἐπαπειλεῖται τὴν σήμερον καὶ φθείρεται, τοσούτω ἀναγκαιοτέρα καὶ ἀναπόφευκτος καθίσταται ὅση μέρας ἡ ἐπιμελὴς αὐτῆς ἐφαρμογὴ καὶ εἰς παῖδας καὶ εἰς νέας καὶ εἰς πάντα ἄνθρωπον.

» Διὰ τοῦτο καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀπὸ τοῦ ἐφευρετοῦ αὐτοῦ συστηθέντος ἐν Στοκχόλμῃ μεγάλου παιδαγωγικοῦ τε καὶ θεραπευτικοῦ γυμνασίου, κεντρικοῦ ἤδη γενόμενου πρὸς τὰ ἐν ταῖς λαιπαῖς πόλεσι τῆς Σουηδίας ἰδρυθέντα τρία μικρὸν μετὰ τὴν σύστασιν ἐκείνων καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἀγγλίας ἰδρύθησαν ὅμοια ὑπὸ Σουηδῶν ἰατρῶν, καὶ ὅμοιον ὡσαύτως ἰδρύθη ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἐπικρατείας αὐτῆς, τῇ προσκλήσει Σουηδῶν ὡσαύτως γυμναστῶν καὶ τῇ ἀποστολῇ Ρωσῶν ἰατρῶν εἰς Στοκχόλμην πρὸς ἐκμάθησιν καὶ μεταφορὰν τῆς μεθόδου. Ἀλλὰ περὶ τούτων λέγοντες, οὐδόλως ἐννοοῦμεν τὰ παιδορθωτικὰ ἐκεῖνα ἐν πολλαῖς τῆς Εὐρώπης πόλεσιν ὑπάρχοντα θεραπευτήρια, τὰ κακῶς ὀρθοπαιδικὰ ὀνομαζόμενα, ἅτινα πολλῶ μὲν πρότερον τούτων ἰδρύθησαν, ἀκριβῶς ὅμως πολλῶ ἥττον αὐτῶν ὠφελοῦσιν.

» Ἐξ ὧν δὲ τῶν πολλῶν τῆς Γερμανίας κυβερνήσεων μόνῃ ἡ τῆς σοφῆς Πρωσσίας (2) ἐσπευσεν πρώτη, πατρικῶς φροντίζουσα περὶ τοῦ λαοῦ αὐτῆς ν' ἀποστείλῃ ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1817 δύο ἐπιστήμους ἄνδρας ἐπὶ τούτῳ εἰς Σουηδίαν, ἵνα ἐξετάσωσι τί ἐκ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἔργων τοῦ Λεγγίου ἡδύνατο ν' ἀρυσθῇ ὠφέλιμον ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν αὐτῆς. Ἰατροὶ δὲ καὶ παιδαγωγοὶ ἀπὸ διαφόρων ἔθνων ὁρμήθησαν ἀμέσως μετέπειτα ἐξ ἰδίου αἰσθημάτων νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τῆς σοφῆς ἐκείνης κυβερνήσεως, μεταβαίνοντες εἰς Σουηδίαν ἵνα δι' ἰδίας πείρας καὶ δι' ἰδίας αὐτῶν ἀσκήσεως βεβαιωθῶσι περὶ τῶν ὠφελιμάτων τῆς εἰρημένης μεθόδου. Οὕτω δὲ φαίνεται ἀναγεννώμενος νῦν μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς διαφόρους γερμανικὰς χώρας ὁ ἐνθουσιώδης ἐκεῖνος ἔρως τῆς γυμναστικῆς, ὃ ἄλλοτε ἐν μόνῃ τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ αἰῶνας διατηρηθεῖς, ἐρ' ὅσον καὶ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ὑπῆρχεν ἐλεύθερον. Ἡ δὲ κυβερνήσις τῆς Πρωσσίας ἐκτὸς ἄλλων ἰδιοσυνηθειῶν τοιαύτων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Λεγγίου γυμνασίων, καὶ ἰδίῳ τι κεντρικῶν σχολείων συνέστησεν ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῆς, πρὸς μόρφωσιν αἰσίων τῆς γυμναστικῆς διδασκάλων, ἀποστελλομένων ἔπειτα εἰς τοὺς στρατοὺς αὐτῆς καὶ εἰς ὅλα τὰ κατὰ τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς σχολεῖα.

» Πόσον ἀξιοζήλα γίνονται τὰ ἔθνη ταῦτα, τὰ μετὰ τοσαύτης στοργῆς φροντίζοντα ἀπανταχοῦθεν νὰ συλλέγωσι πάντα ὠραῖον καρπὸν, ὅπου καὶ ἂν ἀκούσωσιν αὐτὸν ὑπάρχοντα, ἵνα μετὰ προθυμίας μεταφυτεύωσιν αὐτὸν εἰς τὸ ἴδιον ἔδαφος!

» Τοιαῦτα δ' ἡμεῖς βλέποντες παραδείγματα δὲν πρέπει νὰ σπεύσωμεν μεθ' ὑμῶν προθυμίας εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ οὐχὶ μεταφυτεύσιν τοῦ ἐγγυαίου ἡμῖν τούτου φυτοῦ, τοῦ ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου τῇ πατρίδι ἐπιμελεῖα ἐνταῦθα βλαστήσαντος καὶ αὐξηθέντος καὶ ἀνθήσαντος καὶ κατασταθέντος δένδρου ὠραίου καὶ καλλιάρπου, τὸ ὁποῖον νῦν παρημελημένον καὶ σχεδὸν ἤδη μεμαρμασμένον προσκαλεῖ ἡμᾶς μικρὰν νὰ παράσχωμεν αὐτῷ μόνῃν ἐπιμελείαν, ἵνα καὶ αὖτις ἀναθάλῃ καὶ ἀνθήτῃ καὶ καρποφορήτῃ ὡς καὶ τὸ πάλαι;

» Περιστὸν, εἰλικρινῶς νομίζομεν, καθίσταται μετὰ τὰ ἤδη λεχθέντα, περαίνοντες τὸν λόγον ἡμῶν, νὰ παραστήσωμεν ὡς συμπέρασμα αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην τῆς εἰς ἅπαντα τὰ παιδαγωγεῖα καὶ ἅπαντα τὰ σχολεῖα ἡμῶν εἰσαγωγῆς τῆς γυμναστικῆς, οὐχὶ ὡς ἐν τισιν ἐξ αὐτῶν γίνεται παιδείας μόνῃς χάριν, ἀλλ' ὡς παρέργου τινὸς ὅλως μαθήματος, ἀλλ' ὡς οὐσιώδους καὶ κυριωτάτου μέρους τῆς παιδείας αὐτῶν· περιστὸν ν' ἀναπτύξωμεν τὴν ὠφελίαν τῆς καὶ εἰς τὸν στρατὸν ἐπεκτάσεως αὐτῆς· περιστὸν νὰ ἐπιμείνωμεν καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συστάσεως κοινῶν ὡς καὶ τὸ πάλαι γυμνασίων, ὅπου καθ' ἑκάστην οἱ ἐφηβοὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἰδίων γυμναστῶν, καὶ τὴν ἐπιτήρησιν καταλλήλων γυμνασιαρχῶν νὰ γυμνάζωνται ἐπιμελῶς τὸ σῶμα αὐτῶν. Περιστὸν ὡσαύτως νὰ καταδείξωμεν λεπτομερέστερον καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ μεταβάλλωμεν τὰ σχολεῖα ἡμῶν καὶ, εἰ δυνατόν, ἅπαντας τοὺς δημοσίους τόπους, ὅπου πλῆθος ἀνθρώπων συναθροίζονται ἐπὶ τὴν ἐλληνικωτέραν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν οἰκοδόμησιν, ἀποβλέποντες εἰς τὸ ἴδιον τοῦ κλίματος ἡμῶν καὶ μιμούμενοι κατὰ τινὰς ἴσως μικρὰς τροποποιήσεις τὸ λαμπρὸν καὶ εἰς τοὺς σκοποὺς τούτους συντελεστικώτατον τῶν ἀρχαίων σύστημα, τοῦ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ μᾶλλον καὶ ἐν στοαῖς διατρίβειν.

» Ἀπαντα ταῦτα εὐκόλως ἕκαστος συμπεραίνει, ἅπαντα ταῦτα βεβαίως καὶ οἱ προϊστάμενοι τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, καὶ οἱ διέποντες αὐτὴν σοφοὶ ἄνδρες, ὡς ἄλλοι Σόλωνες καὶ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνα, πρέπει νὰ σκεφθῶσιν ὠριμῶς, ἵνα διατάξωσιν ἐλληνικῶς τὰ πρὸς τοῦτο χρεώδη. Γόττε μόνον θέλουσιν ἐκπληρώσει εὐσυνειδήτως τὸ παρὰ τῆς θεῆς Προνοίας περιελθὼν αὐτοῖς ὑψηλὸν τοῦτο καθήκον, τοῦ διευθύνειν τὴν παιδείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἣν βεβαίως καὶ οὗτοι κατὰ τὴν ἐννοίαν τῶν ἀρχαίων τότε μόνον ἐννοοῦσι τελείαν, ὅταν αὕτη καὶ περὶ τοῦ σώματος καὶ περὶ τοῦ νοῦς καὶ περὶ τῶν ἡθῶν τῆς ψυχῆς συγχρόνως φροντίζῃ.

» Στάδιον ὑπάρχει αὐτοῖς λαμπρὸν καὶ εὐρὺ ν' ἀπαθανατίσωσιν οὕτως εὐκόλως, ὡς ἄλλοι Λυκοῦργοι καὶ ἄλλοι Σόλωνες, τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

» Ἡμεῖς δ' ἐνταῦθα πολλῶ γενικώτερον ἐκφραζό-

(1) *Von der Schwedische Heilgymnastik von Euleuburg.*

(2) *Αὐτὸν.*

μενοι, λέγομεν τοῦτο μόνον τελευτῶντες, ὅτι καί-
ρός εἶναι τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων νὰ μὴ χρη-
σιμεύωσι πλέον εἰς τοὺς υἱοὺς ἡμῶν μόνον ὡς βι-
βλία πρὸς ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης, ἀλλ' ὡς βιβλία
ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ὁποίων νὰ ζητῶμεν νὰ ἐφαρμό-
σωμεν καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ιδέας ὡς ὄργανα, δι' ὧν
ν' ἀνακτῇ τὴν εἰς τὰς σκέψεις ἡμῶν καὶ εἰς τὰς πρά-
ξεις, καὶ εἰς τὰς μελέτας τὸν ἐλληνικὸν χαρακτήρα·
διότι ἄλλως βαθμὴδὸν καὶ ἀνεκπαιστήτως θέλομεν ἀ-
πολέσει εἴ τι θαυμασίως διεσώθη ἐν ἡμῶν ἐλληνικόν·
ἀφ' οὗτως δανειζόμενοι ἅπαντα παρὰ τῶν ξένων ἑ-
θνῶν, καὶ μεταγλωττίζοντες ἅπαντα ἐκ τῆς γλώσ-
σης αὐτῶν, καὶ ἀνεκπαιστήτως σχεδὸν συμπεριλαμβά-
νοντες ἐκαστοτε μετὰ τῶν μεταφερομένων ἐξ αὐτῶν
γνώσεων καὶ ἔθιμα καὶ τρόπους, θέλομεν μεταβάλλει
κατὰ μικρὸν τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτήρα εἰς κράμα
τι ὄντως ξενικὸν καὶ ἄλλοτριον.

» Ἔργον λοιπὸν τοῦ Πανεπιστημίου ἡμῶν τούτου
καὶ χρέος αὐτοῦ φρονούμεν, ὅτι εἶναι οὐ μόνον νὰ
διαδώσῃ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς γνώσεις, ὧν ὅλο-
σχερῶς στερούμεθα, μεταφέρον αὐτὰς ὅθεν λαμπρό-
τερον νῦν ἀνθοῦσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἐπὶ τὸν
ἐλληνισμὸν τῶν ἡμῶν, ἐπὶ τὸν ἐλληνισμὸν τῶν τρό-
πων, ἐπὶ τὸν ἐλληνισμὸν τῆς σκέψεως καὶ ἐπὶ τὸν
ἐλληνισμὸν τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν· δι' ὧν δὲ τού-
των τέλος καὶ ἐπὶ τὸν ἐλληνισμὸν τοῦ ἔθνους.

» Τοιοῦτον θεωρῶ τὸν προορισμὸν τοῦ ἡμετέρου
Πανεπιστημίου· διότι τότε μόνον ὠραίους ἐξ αὐτοῦ
θέλομεν δρέψαι καρπούς· τότε θέλουσιν εὐτυχῆσαι ἴσως
μετ' οὐ πολὺ οἱ μεθ' ἡμῶν νὰ προφέρωσι τὸ,

« Ἡμεῖς τοὶ πατέρων μεγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι. »

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΥΚΑΣ.

—ο—

Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ, εἰς τερπνὴν καὶ ἀ-
θόρυβον θέσιν, ὠκοδόμηται τὸ Ἱεροδιδασκαλεῖον,
τῆς Ριζαρείου φιλογενείας τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἱδρυ-
μα. Εἰς τὸν ἱερὸν δὲ τοῦ Καταστήματος τούτου
ναὸν, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μεγαλομάρτυρος
Γεωργίου, συνέρρεον ἀπὸ πρωῒς τῆς 17 Ἀπρι-
λίου 1849, ὑπουργοί, βουλευταί, γερουσιασταί, δι-
καστικοί, στρατιωτικοί, διδάσκαλοι, μαθηταί, πᾶ-
σα τάξις ἀπαξιαλῶς τῶν κατοίκων τῆς πρωτευού-
σης, ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὸ μνημόσυνον οὐχὶ πλου-
σιου τινός ἢ ισχύσαντος ἐπὶ γῆς, εἰς τοῦ ὁποίου
τὴν μνήμην ἀφοσιούσιν ἀπὸ πολλῶν ὀλίγα, γογγύ-
ζοντες καὶ ταῦτα, οἱ κληρονόμοι του, ἀλλ' ἀπλοῦ
ἱερομονάχου. Ὁ ἱερομόναχος ὁμοῦς οὗτος ἦτο ὁ Νεό-
φυτος Δούκας, (καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀκούουσα πάλ-
λει πᾶσα καρδία Ἑλληνική.) καὶ αὐτοῦ τῶν λειψά-
νων τὴν ἀνακομιδὴν ἐτέλει μετὰ τετραετίαν Ἀνδρέας
ὁ Κορομηλᾶς, τὸν ὁποῖον υἱοθέτησεν, εὐγνώμων διὰ

θεσὶς τοῦ μακαρίτου. Μετὰ δὲ τὴν λειτουργίαν, τελε-
σθεῖσαν ὑπὸ τοῦ σεβασμίου τῆς Ἀττικῆς Ἱεράρχου,
ὁ τότε μὲν ἀρχιμανδρίτης νῦν δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἀ-
χαΐας καὶ Ἡλίδος Κ. Μισαήλ Ἀποστολίδης, ὁ καὶ
τοῦ Καταστήματος καθηγητῆς, ὠμίλησεν ἀπὸ τοῦ
ἁμῶν τὰ πρόσφορα εἰς τὴν τελετὴν καὶ μετὰ ταῦ-
τα ψαλέντος τοῦ μνημοσύνου ἦσαν τὰ ἄσπ' αὐτοῦ μα-
καρίτου κείμενα ἐντὸς ἀργυροκοσμῆτου θήκης καὶ
μετεκόμισαν λαμπραδηροῦντες ἐν ψαλμωδίασι οἱ
τοῦ Καταστήματος τρόφιμοι καὶ ὁ ἱερὸς Κληρὸς εἰς
τὸ Μαυσωλεῖον, τὸ ὁποῖον, εἰργασμένον (δαπάνη καὶ
τοῦτο τοῦ φιλοτίμου Α. Κορομηλᾶ) ἐκ λευκοτάτου
μαρμάρου, ὑψοῦται ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Κατα-
στήματος, ὑπὸ τὴν σκιάν ἀμφιλαφῶν αἰγείρων, εἰς
σχῆμα κίονος τετραγώνου φέροντος ἐπικείμενον τὸν
σταυρὸν, περίοπτον εἰς τοὺς διοδεύοντας τὴν ὁδὸν
τὴν πρὸς τοὺς Ἀμπελοκήπους. Ἐναποτεθέντων δὲ
τῶν ὁσίων εἰς τὴν ὑπὸ τὸ μνημεῖον κρύπτῃν, ὁ κα-
θηγητῆς Κύριος Ἀλ. Ραγκαζῆς, ἀναβὰς τὴν κρηπίδα
τοῦ Μαυσωλείου, περὶ τοῦ ὁποίου συνώθειτο μετὰ
σιγῆς ἱεροπρεποῦς ἡ πληθὺς τῶν συνειλεγμένων, ὧν
μεταξὺ διεκρίνοντο καὶ Κυρίαὶ ἐκ τῶν ἐπισημοτέ-
ρων τῆς πρωτευούσης, ἐξεφώνησε τὸν κάτωθι δημο-
σιευόμενον λόγον·

« Μετὰ τοὺς εὐγλωττους καὶ θεορῶντας λόγους,
οὓς ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἁμῶν, καὶ περι-
τὸν καὶ ἀποτετολμημένον ἤθελον νομίσαι νὰ προσθέ-
σω λέξεις πανηγυρισμοῦ ὑπὲρ τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ, οὗ-
τινος τελεῖται τὸ μνημόσυνον σήμερον. Ἀλλ' ἀπέναντι
τοῦ μνημείου τούτου, ὁ ἀνήγειρε μὲν ἡ νικητὴ ιδιώ-
του φιλοστοργία, τοῦ δραστηρίου λειτουργοῦ τῶν
πατριωτικῶν τοῦ μακαρίτου ἐπιχειρήσεων, Ἀνδρέου
τοῦ Κορομηλᾶ, κατηγλάισε δὲ ἡ ἄρτι εἰς τὴν γεν-
νέθλιον αὐτῆς γῆν παλινεστύσασα ἑλληνικὴ καλλιτε-
χνία, καὶ παραδεχθεῖσα καθιέρωσιν ἡ τῶν Ἑλλήνων
ἀπάντων εὐγνωμοσύνη, ἀπέναντι, λέγω, τοῦ ἡρώου
τούτου τῆς παιδείας καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ, ὁ ὅποιος
αὐτόματος θλίβεται εἰς ὅλων τὰ χεῖλη, καὶ ἡ
φωνή μου εἶναι ἡχώ μόνον τῆς φωνῆς τῶν καρδιῶν
ὅλων τῶν περιεσταμένων, καθὼς καὶ ὅλης τῆς εὐερ-
γετηθείσης Ἑλλάδος.

» Μεγάλας καὶ αἰδίους χάριτας ὀφείλει ἡ ἀνθρω-
πότης εἰς τοὺς ἀκαμάτους ἀγωνιστὰς τῆς σοφίας,
οἵτινες πρὸς φωτισμὸν τῶν ὁμοίων των, τὴν ζωὴν
αὐτῶν ὡς εὐτηκτον ἀναλίσκουσι δάδα πρὸς ἐξίχνια-
σιν ἢ τῆς φύσεως ἢ τοῦ παρελθόντος. Ἀλλ' εἰς τὴν
εὐγνωμοσύνην ἡμῶν δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τοῦ μα-
καρίτου τούτου νεκροῦ τὸ δικαίωμα. Ἡ φάλαγγς τῶν
πεπαιδευμένων ἐν ἡ πρωτοστάτης ἡγωνίσθη ὁ Δού-
κας, καὶ ἡς ὀλίγους ἀκόμη οὐραγούς καταλείπει ὁ
θάνατος, αὐτὴ ἦν συγχρόνως ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ καὶ
ἡ πρωταβλητρία τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγώνος. Αὐτῆς
τὰ δείγματα ἦσαν αὐτάχρημα κηρύγματα ἀναστα-
σεως· αὐτῆς ὁ κάλαμος ἦν ὄπλον ἀπολυτρώσεως αὐ-
τῆς ἢ σημαία, ἀπὸ τῶν λόφων τοῦ Ἑλικῶνος μετη-